

SISUKORD

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“	2
1 Üldalused.....	2
1.1 Valdkonnapädevus	2
1.2 Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht.....	2
1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming.....	3
2 Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse:.....	3
2 Õppe kavandamine ja korraldamine.....	5
3 Hindamine	6
4 Õppekeskkond.....	9
5 Ajalugu 5. klass.....	10
6 Ajalugu 6. klass.....	28
7 Ajalugu 7.klass.....	31
8 Ajalugu 8.klass.....	34
9 Ajalugu 9.klass.....	37
10 Ühiskonnaõpetus 6. klass.....	40
11 Ühiskonnaõpetus 9. klass.....	46
12 Inimeseõpetus 2. klass.....	69
13 Inimeseõpetus 3. klass.....	73
14 Inimeseõpetus 5. klass.....	75
15 Inimeseõpetus 6. klass.....	89
16 Inimeseõpetus 7. klass.....	105
17 Inimeseõpetus 8. klass.....	115

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

1 Üldalused

1.1 Valdkonnapädevus

- Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi; 3
- austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2 Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

- I kooliaste inimeseõpetus 2 tundi
- II kooliaste inimeseõpetus 2 tundi, ajalugu 3 tundi, ühiskonnaõpetus 1 tund

III kooliaste inimeseõpetus 2 tundi, ajalugu 6 tundi, ühiskonnaõpetus 2 tundi

Õppeaine nädalatundide jagunemine kooliastmete sees ja õppesisu klasside kaupa määratakse kindlaks kooli õppekavas arvestusega, et õpitulemused ning kooliastmete lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud oleksid saavutatavad.

1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

- Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjusetagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest.
- Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

2 Sotsiaalainete pädevusega taotletakse:

- toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas.
- Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.
- Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde.
- Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.
- Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist.
- Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.
- Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut. Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas.

- Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.
- Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.
- Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks.
- Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks.
- Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi.
- Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas.
- Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult.
- Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaateline mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega.
- Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.
- Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat.
- Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

- Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.4. Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

- Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel.
- Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaülelt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine.
- Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

2 Õppe kavandamine ja korraldamine

- Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatus rõhuasetustest ning lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;

- arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.
- Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

3 Hindamine

- Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut.
- Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks.
- Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks.
- Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

- Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa.
- Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist.
- Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta.
- Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.
- Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena.
- Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist.
- Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta.
- Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust.
- Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.
- Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel.
- Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid.
- Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.
- Arutluste, juhtumianalüüsise ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet.

- Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust.
- Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.
- Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme.
- Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest.
- Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu.

- Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist.
- Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust.

- Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu.

- Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

- Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrihise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

4 Õppekeskkond

- Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu.
- Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid; õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

5 Ajalugu 5. klass

Ajaloo algõpetus

Ajaloo algõpetuse peamine eesmärk on huvi äratamine ajaloo vastu ning ajaloo õppeks tarvilike teadmiste ja oskuste kujundamine. Soovitav on kasutada mängulist, aktiivse tegevuse keskset, arutelu- ja lugudepõhist käsitlust. Õppetöös kasutatakse erinevaid ajalooallikaid ning minevikust jutustavaid pilte, lugusid, filme jne. Õpilased tutvuvad ajaloo põhimõistetega ning kujundatakse ja arendatakse mitmesuguseid oskuseid: ajas orienteerumine, oskus töötada erinevate ajalooallikatega, funktsionaalne kirjaoskus, küsimuste esitamine ning neile vastamine, informatsiooni hankimine ja selle usaldusvärsuse hindamine, koostööoskus ja loovus, kasutatakse ajalooalast sõnavara. Arutletakse mineviku erinevate esituste ja tõlgenduste üle. Õpitakse kasutama ajatelge ja ajalookaarti ning täitma kontuurkaarti, koostama lühijuttu, teksti põhjal kava. Soovitav on teha õppekäike, osaleda muuseumi- ja arhiivitundides ning kutsuda tunnikülalisi (nii uurijaid kui ka mineviku vahetuid tunnistajaid). Niipalju kui võimalik toetatakse koduloolisele ainekule.

Teemade valiku ja nende sügavusastme valiku üle otsustab õpetaja. Võimalus on vaadelda sündmusi ja isikuid eri ajaperioodidel või läheneda Eesti ajaloo vaatenurgast. Käesoleva kontseptsiooniga taotletakse kolme peamist eesmärki: toetada ajalooõpetuse nõ lähemalt kaugemale liikumise printsiipi (kodukoha ajaloo tundmine ja kohaliku kultuuripärandi väärtustamine); erinevate õpioskuste kujundamine ning ajalooalaste teadmiste ja pädevuste omandamine; Eesti ajaloo kaudu õpetajatele valikute pakkumine, et oleks võimalik õppe korraldamisel leida ainet eri ajastustest viisil, mis toetaks õpilaste huvi ajaloo vastu. 5. klassis ei eeldata süstemaatiliste teadmiste kujunemist. Sama põhimõtet peaks järgima ka teadmiste kontrollimisel. Soovitav on mitte kontrollida enam kui ühte õpitut teemat korraga.

Ajaarvamine ja ajalooallikad Teema olulisus

Maailmas on erinevaid ajaarvamise alguspunkte. Ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada mineviku uurimist. Erinevad rahvad loevad ajaarvamise alguseks neile tähtsaid sündmusi. Minevikust rääkimisel tuginevad aastarvudele, mis aitavad õppida tajuma aja kulgu, et saada paremini aru minevikus aset

leidnud sündmustest ja protsessidest, muutustest ja järjepidevusest nii maailma kui ka Eesti ajaloos ning isiklikus elus. Õppides kasutama aja mõistetega seonduvaid sõnu, fraase ja kronoloogiat kujuneb õpilasel oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid, mõtestada ajaloolise keskkonna kujunemist.

Ajaloolane taastab minevikku ajalooallikate abil ning seletab kõike tagantjärele, lähtudes sellest, kuidas me praegu varem toimunud aru saame. Kõik, mis meid ümbritseb, võib olla ajalooteadmiste allikas. Küsitledes oma vanemaid või uurides vanu dokumente võib õpilane ise luua uut ajalooteadmist. Üht sündmust võib kirja panna erinevalt, autoril on oma hoiakud ja seisukohad, ajalooallikaid uurides ja kõrvutades teeb ta järeldusi. Töö ajalooallikatega on üheks ajalooteaduse uurimismeetodiks. Nende abil saame mõõta meie teadmiste õigsust minevikust.

Töö allikatega arendab õpilasel oskust kriitiliselt mõelda, teha järeldusi, luua seoseid, kujundada oma seisukoht ning seda põhjendada. Oskus kriitiliselt mõelda ning allikaid analüüsida võimaldab õpilasel hinnata nende usaldusväärsust, kasutada teabeallikaid eesmärgipäraselt, orienteeruda meediaväljas, tunda ära propagandat ja manipuleerimist ning kujundab õpilase suutlikkust olla infoväljas iseseisev otsustaja.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Kontroll ja hindamine
<p>ÕPILANE: kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number</p> <p>paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid</p> <p>mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et</p>	<p>eKr, pKr sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSED: matemaatikapädevus - kasutab matemaatikale omaseid sümboleid ning meetodeid.</p> <p>õpetajal on valitud daatumeid ajaloo erinevatest perioodidest - sajandite määramine ja ajajoonele kandmine; arvutatakse, kui palju on teatud sündmusest möödunud. Kuidas tuleb arvutada siis, kui sündmus toimus eKr ja kuidas siis, kui sündmus toimus pKr.</p> <p>Õpipädevus - ajajoon kui oluline ajaloolane mõiste, selle kasutamine.</p> <p>Tahvlil ajajoon, interneti abil võib tutvustada, kuidas ajajoont erineval viisil kujutada saab;</p> <p>õpilane joonistab ise ajajoone, märgib selle peale Kristuse sünni, vanade kreeklaste ja</p>	<p>Joonistab ajajoone, kannab sellele aastaarvud.</p> <p>Järjestab ajalooperioode; paigutab sündmused õigesti ajalooperioodi.</p> <p>Arvutab, palju aega on mingist sündmusest möödunud.</p> <p>Joonistab oma elu ajatelje ning kirjutab iga eluaasta kõrvale need sündmused, mida peab oma elus tähtsaks. Leiab kõrvale sündmusi Eesti või maailma ajaloost.</p> <p>Määrab sajandi ja aastatuhande Rooma ja araabia numbreid kasutades.</p> <p>Kui tundub, et õpilased oskavad sajandeid määrata võib teha tunnikontrolli, saab välja selekteerida, kellega on individuaalselt vaja tegeleda. Kaasõpilase tööd võib parandada ka teine õpilane. Õpetaja toetab ja abistab, kus vaja.</p> <p>EIS:</p> <p>Ajalooajalooperioodid. Ajatelg https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/2995</p> <p>Ajaperioodid. Ajaarvamine https://eis.ekk.edu.ee/eis/lahendamine/3390</p>

<p>lihtsustada ajaloo uurimist</p> <p>jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemises t)</p> <p>esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu</p> <p>Teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalse tekstis ning toob nende kohta näiteid nimetab ja liigitab ajalooallikaid</p> <p>kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv</p>	<p>Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis</p>	<p>roomlaste, islamiusuliste ajaarvamise sündmused ja daatumid.</p> <p>Digipädevus - koostab digivahendite abil ajajoone: https://www.timetoast.com/timelines/dipity-online-timeline; digikeskkondades oma teadmiste- oskuste kinnitamine- kontrollimine. NT teha ajajoon, kus on olemas järgmised sündmused: õpilase sünniaasta, Eesti iseseisvumine, kodulinna rajamine vms.</p> <p>LÄBIVAD TEEMAD:</p> <p>kultuuriline identiteet - Kristuse sünd kui ajaarvamise alus, erinevad sündmused eri rahvastel ajaarvamise alusena.</p> <p>AINEALANE LÕIMING:</p> <p>matemaatika - aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine, arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud?</p> <p>ÜLDPÄDEVUSED</p>	<p>Ajaloo sündmuste dateerimine, testi ID 4621: https://eis.ekk.edu.ee/eis/testid/4621 (nõuab sisselogimist).</p> <p>Ajalooallikate liigitamine erineval viisil, nt tabelisse sedelite asetamine, interaktiivsed võimalused, https://learningapps.org/display?v=pch90cxjj19</p> <p>suuline tagasiside mänguna: ütlen ajalooallika, sina pead ütleva, mis liiki see on (pall, hernekotike).</p> <p>Suuline arutelu ajalooallikate tähtsusest; ajalooallikate usaldusvärsus.</p> <p>Töö erinevate ajalooallikatega , fotod, rahvalaulud jne.</p> <p>Testide andmekogust (EIS:https://eis.ekk.edu.ee/eis), ülesanne Suulised, kirjalikud ja esemelised ajalooallikad (ID 19513 - nõuab EIS-i sisselogimist).</p> <p>Arhiivikool - Mida hoitakse muuseumis ja mida arhiivis? https://www.ra.ee/oppematerjal/muuseum-ja-arhiiv/?filters=</p> <p>Õpilane koostab enda elu kohta ajajoone, kannab üle oma elus</p>
---	---	---	--

<p>Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust</p>		<p>õpipädevus – õpilane oskab õpitud süstematiseerida ja kasutada ajalooallikate liigitamise näitel.</p>	<p>täenduslikud sündmused ja teisele poole Eesti või maailma elus olulised sündmused.</p>
<p>Kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid</p>	<p>mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne</p>	<p>digipädevus – õpilane mõistab, et digivahenditega saab leida ja säilitada infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust.</p>	
		<p>LÄBIVAD TEEMAD:</p> <p>kultuuriline identiteet – õpilane väärtustab oma kultuuri erinevate ajalooallikatega töötamisel.</p> <p>AINEALANE LÕIMING:</p> <p>muusikaõpetus – regivärsiline rahvalaul.</p> <p>kunst – ehituskunst, maalid ajalooallikana; fotod.</p> <p>eesti keel – muistendid, vanasõnad, legendid, müüdid.</p>	

Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu Teema olulisus

Mineviku tundmine on alus tänapäeva mõistmiseks, olemasoleva väärtustamiseks ja tulevikusuundumuste prognoosimiseks. Kodukoha ajalooa tutvumine aitab õpilasel luua käsitletava teema ja paikadega isikliku seose ning väärtustada kohalikku ajaloo- ja kultuuripärandit. Mineviku vastu huvi äratamise ning ajaloosündmuste, ajalooliste isikute ja eluoluga tutvuse tegemine arendab õpilase mina- ja maailmapilti ning aitab mõista ühiskonnas toimunud muutusi erinevatel ajaperioodidel ja nende mõju tänapäeval ja näha kõiges selles erinevaid põhjuse-tagajärje seoseid.

Elu muinasajal

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Kontroll ja hindamine
<p>ÕPILANE: toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust</p> <p>ÕPILANE:</p>	<p>Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSE D:</p> <p>Õpipädevus - õpilane kasutab õpitut tekstiloomes, hangib infot audiovisuaalsest materjalist.</p> <p>tekstiloomes, hangib infot audiovisuaalsest materjalist.</p> <p>LÄBIVAD TEEMAD: kultuuriline identiteet – õpilane teab, et eestlaste käitumiskaad on ajaloo muutunud.</p> <p>teabekeskond ja meediakasutus - filmi ja õppevideote vaatamine ning nende võrdlemine; õppekäik teemaga seotud kohta kui füüsiline teabekeskond.</p> <p>AINEALANE LÕIMING: kunstiõpetus - õpilane</p>	<p>Töö kaardiga: kontuurkaardi täitmine</p> <p>Teemantluuletus „Muinasaeg“ (õpilane kasutab ajaloo mõisteid loovülesande lahendamisel) Pildianalüüs: leiab pildilt üles esemed, mis ei sobi muinasaega.</p> <p>Võrdlemine (Venni diagramm): võrrelda elu muinasajal ja tänapäeval.</p> <p>Empaatiaväljaanne: kirjutab lühikese jutu „Kui ma oleksin elanud muinasajal” ning illustreerib selle. Ülesande saab lahendada ka näiteks mõnes digikeskkonnas (Google Drive vms)</p> <p>Grupitöö: õppekäik kodukohaga seotud muinasaja asupaika: teha gruppides seinaleht: nt teha ise pildid, ise kirjeldada ka tänapäevast olukorda asukohas (aluseks võtta “Eesti kultuurilooline õppematerjal”):</p> <p>https://www.eays.edu.ee/%C3%B5ppematerjalid/ajalugu#h.3f41i6c8va5b - valida vastavalt oma kodu maakonnale muinasaja osa.</p> <p>Seoste loomine: käsitletud teemade raames ette anda märksõnad, mille õpilane peab lahti seletama (miks oli oluline, mis muutus jne)</p>

<p>kirjeldab ajaloo sündmusi näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust</p> <p>teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas</p>		<p>illustreerib oma teadmiste põhjal eestlaste eluolu muinasajal; kunstniku pildi analüüs. loodusõpetus - kontuurkaardi täitmine, kaardile legendi koostamine. Ajaloo atlase kasutamine.</p> <p>ÜLDPÄDEVUSE D:</p> <p>digipädevus – õpilane mõistab, et digivahenditega saab leida ja säilitada infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust.</p> <p>kultuuri- ja väärtuspädevus - raamatukogude roll kirjanduse talletajana ning jagajana, ajalooalane kirjandus on osa kultuurist oma maa kultuuri ja ajaloo tundma õppimisel.</p> <p>LÄBIVAD TEEMAD: kultuuriline identiteet - rahvuslik enesemääratlus öördelise ajaloo sündmuse kaudu.</p>	<p>Kolmeastmeline intervjuu: küsimuste moodustamine (küsimuste algused ette anda), vastuste andmine ja kolmandale isikule info edastamine. Intervjuu osa (üks küsib, teine vastab) võib teha digitaalselt: veebipõhine helisalvestus: https://vocaroo.com/</p> <p>Mõtteskeem: anda ette osaliselt täidetud skeem, ülejäänud märksõnad tuleb paigutada õigesse kohta (puuduolevad märksõnad on skeemi all segipaisatuna). Täidetud skeemi põhjal lühijutu koostamine.</p> <p>Teemantluuletus “muistne vabadusvõitlus”.</p> <p>Õiged paarid: nimede ja mõistete kokkusobitamine selgitustega.</p> <p>Ideekaardi koostamine ja selle põhjal lühikese kokkuvõtte koostamine.</p>
---	--	---	--

		<p>AINEALANE LÕIMING: loodusõpetus - Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul. eesti keel ja kirjandus - katkendi lugemine Läti Henriku "Liivimaa kroonikast".</p>	
--	--	---	--

Eluolu keskajal

Õpitulemused	Märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Kontroll ja hindamine
<p>ÕPILANE: teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust</p>	<p>Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSE D: digipädevus - internetist vajaliku info otsimine. kultuuri- ja väärtuspädevus - religioon kui osa ümbritsevast keskkonnast, selle olemasolu märkamise, olla tolerantne. LÄBIVAD TEEMAD: kultuuriline identiteet - inimene kui kultuuriruumi osa ja tekitaja.</p> <p>teabekeskond ja meediakasutus - uudismaterjali leidmine internetist; õppekäik keskajaga seotud paika kui füüsiline teabekeskond. AINEALANE LÕIMING:</p>	<p>Ettekanne: individuaalselt või grupis teha lühiettekanne ühest keskaja kirikust (pildid, tähtsus, eripärad jne).</p> <p>Ristsõna koostamine ja lahendamine.</p> <p>Teadmiste kontroll: õpitud teemade ja olemasoleva läbi lahendatud materjali põhjal küsimustele vastamine.</p> <p>Vaatluse või lühiuurimuse lahendamine ja selle esitlemine õpilast ümbritsevast keskkonnast, kus on märke religiooni avaldumisest</p>

<p>ÕPILANE:</p> <p>kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p> <p>kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat</p>	<p>elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused</p>	<p>eesti keel ja kirjandus - katkendite lugemine raamatust, digitaalsetest allikatest. loodusõpetus - ilmakaarte määramine kiriku asendi järgi.</p> <p>ÜLDPÄDEVUSED:</p> <p>digipädevus - internetist vajaliku info otsimine.</p> <p>sotsiaalne ja kodanikupädevus - grupis töötamine.</p> <p>LÄBIVAD TEEMAD:</p> <p>elukestev õpe ja karjääri kujundamine - keskaegsed ametid.</p> <p>AINEALANE LÕIMING:</p> <p>loodusõpetus - Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - lühijutu koostamine.</p> <p>käsitöö ja kodundus - keskajale omase toidu valmistamine.</p> <p>muusika - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.</p>	<p>Kujutusülesanne: koostab jutukese etteantud märksõnade abil. Pealkirjastab oma jutukese.</p> <p>Koostab ristsõna keskaja linnaga ja maaga seotud mõistete/teemade kohta.</p> <p>Töö kaardiga: kaardiülesanded, kus on etteantud küsimused.</p> <p>Loovülesanne paaris: õpilased valivad paaris ühe keskaja linna või maaga seotud teema (ameti, linnakodanikuks või talupojaks olemise) ning teevad ajastule omase taskuhääliku. Ve ebipõhine helisalvestus: https://v.ocaroo.com/</p> <p>Kujutlevad ennast keskajal elanud isiku rolli. Võivad lahata nt mõnda keskajal olnud probleemi linnas või maal.</p> <p>Projektiülesanne: koostatakse keskaegne ajaleht näiteks digitaalsel kujul: paaris- või gruppides erinevate teemade kajastamine ja kokku pannakse ajaleht/seinaleht/plakat: https://w</p>
---	---	---	--

			www.canva.com/en_gb/ ; https://en.linoit.com
--	--	--	---

Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil Teema olulisus

Suurema osa ajaloost on peetud sõjalist jõudu ainsaks riikidevaheliste tülide lahendamise vahendiks. Inimkonna tuhandetesse aastatesse ulatavas ajaloos on inimesed sõdinud tunduvalt rohkem, kui elanud üksmeeles. Ajaloos on nii lühiajalisi sõjalisi kokkupõrkeid, mis on kestnud mõned päevad ja nädalad, kuid ka kümneid aastaid väldanud sõdu. Sõjad on hävitanud suuri riike ja sünnitanud uusi suurvõime. 16.-18. sajandil toimunud sõjad muutsid oluliselt Eesti poliitilist olukorda. Kõige paremini kajastavad neid muutusi ajalookaardid. Kujundatakse oskust orienteeruda ajas ja töötada allikate ja kaardiga, õpitakse tundma isikuid, kelle otsustel oli mõju Euroopa ja Eesti ajaloole, sh kodukandile

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Kontroll ja hindamine
<p>ÕPILANE: toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p> <p>mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised</p>	<p>Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonik a) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSED: õpipädevus - leiab ja sõnastab infot erinevate allikate, ajaloolise kaardi, graafikute abil. Nt graafikute põhjal Eesti rahvaarvu languse ja tõusu põhjuste ja tagajärgede sõnastamine.</p> <p>LÄBIVAD TEEMAD: kultuuriline identiteet - Rootsi kuninga Karl XII ja Vene keiser Peeter I seos Eestiga.</p> <p>AINEALANE LÕIMING: kirjandus - legendid ja lood Karl XII-st ja Peeter I-st.</p> <p>kunstiõpetus - analüüsitakse pilte valitsejatest Ivan IV</p>	<p>Sündmuste järjestamine ja ajajoonele kandmine.</p> <p>Viib kokku sõja põhjused ja tagajärjed, valitsejad.</p> <p>Töö kaardiga: võrdleb Liivi sõja järgset ja Põhjasõja järgset kaarti ning sõnastab järeldusi.</p> <p>Eesti ala pärast Vene-Liivi sõda https://learn.ingapps.org/4166008</p> <p>Magnetkaardid Liivi sõja ja Põhjasõja kohta (sõdivad pooled, sõja põhjus), näiteid sündmustest, tagajärjed ja sõja mõju).</p> <p>Vene-Liivi ja Põhjasõda https://learn.ingapps.org/9078445</p>

		<p>Karl XII, Peeter I. Kadrioru loss.</p> <p>geograafia - kontuurkaardi täitmine, sõjakäigu kohta lausete sõnastamine kaardi põhjal. matemaatika - statistiliste andmete analüüs Eesti rahvaarvu muutuste kohta</p>	
--	--	---	--

Eluolu uusajal

Õpitulemused	Mõisted ja märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained	Kontroll ja hindamine
<p>ÕPILANE: toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu kirjeldab inimeste eluolu minevikus teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid</p>	<p>Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSED: õpipädevus - võrdlevate ülesannete kaudu analüüsi- ja arendamine. LÄBIVAD TEEMAD: kultuuriline identiteet - omakultuuri väärtustamine.</p> <p>AINEALANE LÕIMING: eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine.</p> <p>kunstiõpetus - rehielamu ja/või mõisakompleksi joonistamine.</p>	<p>Suuline arutelu ja märksõnade abil lühijutu kirjutamine. Loovkirjutust hinnates lähtutakse konteksti asjakohasest kirjeldusest.</p> <p>Paaristö. Õpilased jutustavad teeneteisele, mida nad vana aja elamute ja toidu kohta teada said. Ühiselt panevad nad kirja viis märksõna, mida esitlevad kaasõpilastele.</p> <p>Õpilased joonistavad plakati, millel</p>

			<p>kujutavad tänapäeva inimest ja vana aja inimest. Nad selgitavad, mis riideid inimesed kannavad, mis tähtpäeval neid riideid kanda võiks/võis.</p>
--	--	--	--

Kool vanal ajal

<p>ÕPILANE: kasutab narratiivi loomisel ajaloomõis teid asjakohase s kontekstis kirjeldab hariduse andmist minevikus; leiab õpitu põhjal lihtsaimaid seoseid</p>	<p>Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSED: suhtluspädevus - selge ja asjakohane eneseväljendus. LÄBIVAD TEEMAD: elukestevõpe ja karjääri planeerimine - hariduse olulisus vanasti ja tänapäeval. AINEALANE LÕIMING: eesti keel - suulise eneseväljenduskuse arendamine.</p>	<p>Suuline arutelu. Vana aja ning tänapäeva kooli võrdlus: mis on sarnast ja mis on erinevat. Õpilased jutustavad, mida uut teada said, mis tundus huvitav ja mis üllatas ning miks on haridus tähtis tänapäeval. Õpilased jutustavad ja/või kirjutavad sellest, mida vanemad neile oma kooliajast rääkisid.</p>
--	---	---	--

Rahvuslik ärkamisaeg

<p>ÕPILANE: nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson,</p>	<p>Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSED: kultuuri- ja väärtuspädevus - kultuuripärandi väärtustamine. LÄBIVAD TEEMAD: teabekeskond ja meediakasutus - info</p>	<p>Töö piltidega. Hinnatakse õpilase oskust nimetada ärkamisaja tegelasi ja põhjendada nende olulisust kultuuriloos. Magnetkaardid. Õpetaja annab ette märksõnad, millest</p>
--	---	--	--

Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja /või ajaloomälestist		kogumine internetist, näituselt vmt. AINEALANE LÕIMING: kunstiõpetus - kunst rahatähtedel. muusika - “Mu isamaa, mu õnn ja rõõm” kuulamine, kaasa laulmine	tuleb kokku panna loogiline ja sidus kokkuvõttev lause/laused. Arutelu: “Mida tähendab minu jaoks olla eestlane?”
--	--	---	--

Eesti iseseisvumine

<p>ÕPILANE:</p> <p>nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid: kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjus e ja tagajärje seost teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik</p>	<p>Päästeko mittee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvus manifest, iseseisvus e väljakuulutamine</p>	<p>ÜLDPÄDEVUSED:</p> <p>kultuuri- ja väärtuspädevus - Eesti iseseisvus ja olulisus eestlastele;</p> <p>ajaloolised isikud, esimene Eesti president.</p> <p>LÄBIVAD TEEMAD:</p> <p>teabekeskond ja meediakasutus - töö infoallikatega.</p> <p>AINEALANE LÕIMING:</p> <p>eesti keel - kirjaliku eneseväljendus-</p> <p>oskuse arendamine, jutu koostamine.</p> <p>muusika - Eesti Vabariigi riigihümn, kuulamine ja kaasa laulmine.</p>	<p>Õpilane kirjutab lühikese jutu, mida tähendab tema jaoks Eesti riik ja et Eesti on iseseisev riik (õpetaja annab jutukese kirjutamiseks ette märksõnad või suunavad küsimused). Jutu pealkirjastab õpilane ise</p> <p>Töö pildiga: tunneb pildilt ära Päästekomitee liikmed ja põhjendab pildil oleva isiku olulisust.</p> <p>Valikvastustega test.</p> <p>Ristsõna koostamine Eesti iseseisvumise ja sellega seotud inimeste kohta.</p>
--	---	---	---

Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel

ÕPILANE:	Vabadussõda (1918-	ÜLDPÄDEVUSED:	Faktipüramiid vabadussõja kohta.
-----------------	--------------------	----------------------	---

<p>toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloost teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. Selgitab Tartu rahu tähtsust</p>	<p>1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha , Poska, Tartu rahu</p>	<p>õpipädevus - leiab ja sõnastab infot ajaloolise kaardi abil</p> <p>kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab vabadussõjas kättevõidetud vabadust; mõistab, et sellel oli oma hind ning seda tuleb hoida.</p>	<p>Ristsõna - õpilased koostavad ise ristsõna vabadussõja kohta</p>
<p>ÕPILANE:</p> <p>toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid</p>	<p>Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadu s, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur</p>	<p>LÄBIVAD TEEMAD:</p> <p>kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - vabatahtlikud vabadussõjas (nt koolipoisid, Soome vabatahtlikud).</p> <p>tehnoloogia ja innovatsioon - mõistab tehnoloogilise arengu positiivseid ja negatiivseid mõjusid (sõjatehnika areng, soomusrongid, kuulipildujad jne). AINEALANE LÕIMING: loodusõpetus - leiab ajalookaardilt infot.</p> <p>ÜLDPÄDEVUSED:</p> <p>väärtuspädevus:</p> <p>õpilane väärtustab ja tajub seost oma rahva kultuuripärandiga, väärtustab loomingut ja kujundab ilumeelt.</p> <p>LÄBIVAD TEEMAD: kultuuriline identiteet - Eesti kultuur ja</p>	<p>Valikvastustega test, nt https://learningapps.org/3083375</p> <p>Mõttekaart Eesti kohta 1920- 1939</p> <p>(kultuur, majandus, haridus, igapäeva eluolu vms).</p> <p>Õpilased koostavad illustreeritud seinalehe oluliste arengute kohta erinevates valdkondades.</p> <p>Teemantluuletus. Võib ette anda nimed, kelle kohta tuleb kokkuvõttev luuletus koostada</p>

		kultuuritegelased kahe maailmasõja vahel. AINEALANE LÕIMING: eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendus- oskuse arendamine. ühiskonnaõpetus: inimene kui ühiskonna liige ning osaleja ühiskonnaelus.	
--	--	--	--

Eesti ja Teine maailmasõda

ÕPILANE: toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole toob näiteid oma perekonnaloost	Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine	ÜLDPÄDEVUSED: kultuuri- ja väärtuspädevus - ühiskondlike ja üldinimlike väärtuste hindamine. LÄBIVAD TEEMAD: väärtused ja kõlblus - ühiskonna s üldtunnustatud väärtuste hindamine. AINEALANE LÕIMING: eesti keel - kirjaliku eneseväljendus- oskuse arendamine kunstiõpetus - piltide analüüs.	Ajajoone koostamine (MRP, juuniküüditamine, Nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon, Nõukogude okupatsioon). Töö pildiga: tunneb ära, kes olid Stalin ja Hitler ja teab nende mõju Eestile. Intervjuu lähikondsega ja lugude jagamine klassis, arutelu.
--	---	---	---

Nõukogude aeg

ÕPILANE: toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks	metsavendlus, kolhoos, elu ENSV-s	ÜLDPÄDEVUSED õpipädevus - lahendada iseseisvalt etteantud ülesanne. suhtluspädevus - vestluse/intervjuu läbiviimine. LÄBIVAD TEEMAD:	Esitlus: plakati esitamine. Esemed, mis kodust kaasa võeti, ja lood, mida kodus kuuldi nõukogude aja kohta. Ajajoone koostamine ja esitlemine esemete kohta. Loov- ja projektülesanne: õpilased riietuvad
---	-----------------------------------	---	--

<p>need on kultuuriloos olulised: ise loomustab erinevatest valdkondades t ENSV eluolu toob näiteid ja teab mõnda lugu oma petekonnaloo st ENSV ajal teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid</p>		<p>tehnoloogia ja innovatsioon - nõu kogudeaegsed esemed ja nende vasted tänapäeval.</p> <p>kultuuriline identiteet - nõukogude aeg kui eesti kultuuri osa.</p> <p>AINEALANE LÕIMING:</p> <p>eesti keel ja kirjandus - küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine.</p> <p>matemaatika - esemete paigutamine ajaliselt õiges järgnevuses.</p> <p>loodusõpetus - metsavennapunkrid - seos looduskeskkonnaga.</p> <p>käsitöö ja kodundus - valmistatakse nõukogudeaegseid toite ja uuritakse nõukogude aja moodi.</p>	<p>nõukogude ajale omaselt, valmistavad tolle aja toidud ja viivad läbi lühiettekanDED erinevatel teemadel (toitude ja riietuse osas on kuulnud oma vanematelt/vanavanematelt).</p> <p>Viktoriin õpitud teemade kohta.</p> <p>Meetod "lumepall" - pannakse paaris või gruppides kirja kõik mõtted, mis meenuvad õpitud teema kohta. Seejärel paaris või grupis lühikese kokkuvõtte koostamine märgitud mõtete põhjal.</p> <p>LühiettekanDEte tegemine isikute kohta.</p>
--	--	---	---

Iseseisvuse taastamine

<p>ÕPILANE: nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus</p>	<p>laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidis öda</p>	<p>ÜLDPÄDEVUS: digi pädevus - oskus kasutada digivahendeid ülesande täitmiseks.</p> <p>õpipädevus - iseseisvalt ülesande lahendamine, nt kui vaja uurida mälestusi.</p>	<p>Esitus: mälestuste jutustamine ning piltide ja esemete näitamine kaasõpilastele.</p> <p>Näituse koostamine mälestustest ja nõukogude aja esemetest.</p>
--	--	---	--

<p>teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust teab mõnda perekonnalugu</p>		<p>LÄBIVAD TEEMAD: väärtused ja kõlblus - perekonna esemete ja piltide ajalooline väärtus. k ultuuriline identiteet - iseseisvuse taastamine kui rahva kultuurimälu osa.</p> <p>AINEALANE LÕIMING: eesti keel ja kirjandus - mälestuste jutustamine klassikaaslastele. m uusika - laulva revolutsiooni lugude kuulamine ja nende sisu üle arutlemine.</p>	<p>Iga õpilane kirjutab Lennart Meri pildi juurde, mida ta sellest isikust teab.</p> <p>Viktoriin iseseisvuse taastamise kohta.</p> <p>Reflekteeriv ülesanne: nähtud video-/filmilõikude kohta kokkuvõtva tabeli täitmine. Tabeli põhjal reflekteerivatele küsimustele vastamine: mida uut teada said? mis oli põnev teadmine? mida juba teadsid? milline on õpilase hinnang /arvamus teemale? jne.</p> <p>Küsimuste moodustamine õpitud teema kohta. Kaaslane vastab küsimustele. Küsisõnad on etteantud. Võib anda kasutada näiteks materjale, mis on koondatud õpimappi.</p> <p>Projektülesanne: digitaalse ajalehe koostamine. Kasutada pilte ja videosid. Ise teksti koostamine teema kohta. Õpitud mõistete õiges kontekstis kasutamine.</p> <p>Ristsõna koostamine ja lahendamine.</p>
---	--	---	--

			Aliase või Kuldvillaku tüüpi mängude koostamine /mängimine.
--	--	--	--

6 Ajalugu 6. klass

Teema: Muinasaeg

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 2) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt;
- 3) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
  - 4) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
  - 5) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjust;
  - 6) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
  - 7) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Muinasaja arengujärgude üldiseloostus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. Eesti muinasaja üldiseloostus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised — kalmed ja asulakohad — ning arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal.

Praktilised tööd: • töö kaardiga; • ajajoone koostamine; • pildi analüüs; • võrdleva tabeli koostamine; • ideekaardi koostamine; • õppekäik kooli või kodukoha ümbruses;

Teema: Vanad Idamaad

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- 2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 3) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 4) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 5) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 6) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 7) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Vanaaja sisu ja üldisloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurapi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku. Vana-India ja Vana-Hiina.

Praktilised tööd: • töö kaardiga; • ajajoone koostamine; • pildi analüüs; • võrdleva tabeli koostamine; • ideekaardi koostamine;

Teema: Vana-Kreeka

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 2) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 3) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; 4) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 5) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 6) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 7) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
- 8) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 9) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mükene kultuur. Kreeka linnriigid.

Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale.

Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia.

Olümpiamängud. Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.

Praktilised tööd: • töö kaardiga; • ajajoone koostamine; • pildi analüüs; • võrdleva tabeli koostamine; • ideekaardi koostamine,

Teema: Vana-Rooma

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 2) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 3) paigutab ajateljele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 4) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 5) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonna;
- 6) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 7) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 8) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- 9) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 10) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele;
- 11) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel.

Õppesisu

Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.

Praktilised tööd:

- töö kaardiga;
- ajajoone koostamine;
- pildi analüüs;
-

7 Ajalugu 7.klass

Keskaeg ja varauusaeg

Teema: Maailm keskajal 476—1492

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 3) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
- 4) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 5) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 6) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 7) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 8) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 9) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 10) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 11) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 12) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 13)
- 14) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.

Õppesisu

Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering.

Läänikord, eluolu. Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus.

Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine. Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul.

Praktilised tööd:

• töö kaardiga;

• ajajoone koostamine;

• pildi analüüs;

• ideekaardi koostamine; • võrdlustabeli koostamine;

• posterit koostamine;

Teema: Maailm varauusajal 1492—1600

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 2) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 3) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 5) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
- 6) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.

Õppesisu

Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutatav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud

maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed. Renessanss ja humanism.

Praktilised tööd: • töö kaardiga; • ajajoone koostamine; • pildi analüüs; • ideekaardi koostamine; • õppekäik kodukohas või selle läheduses, mis on seotud keskaja temaatikaga;

8 Ajalugu 8.klass

Uusaeg

Teema: Maailm 1600-1815

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 2) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 5) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
- 6) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 7) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 8) teab demokraatia iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 9) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 10) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 11) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 12) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 13) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
- 14) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 15) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.

Õppesisu

Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).

USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu paikkonnas 17.—18. sajandil.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst);
- ajajoone koostamine;
-

võrdleva tabeli koostamine; • ideekaardi koostamine; • 17.-18. sajandist pärit kultuuriobjekti tutvustamine;

Teema: Maailm 1815-1918

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 2) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 3) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
- 4) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval;
- 5) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 6) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 7) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- 8) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 9) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 10) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 11) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 12) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 13) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 14) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 15) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 16) 16) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.

Õppesisu

Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile.

Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst sh dokument);
- ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituse külastamine;

Lähiajalugu

Teema: Maailm kahe maailmasõja vahel 1918—1939

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
- 2) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 3) arutleb märksõnade või küsimuste toe! ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 4) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 5) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 7) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
- 8) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
- 9) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval
- 10) toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
- 11) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- 12) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
- 13) toob näiteid erinevate ajastute kultuurist;
- 14) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 15) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 16) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 17) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
- 18) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 20) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia

Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, plakat, tekst sh dokument); ● ajajoone koostamine;
- võrdleva tabeli koostamine

Teema: Teine maailmasõda 1939—1945

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 3) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
- 4) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg;
- 5) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 6) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist.

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja- Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud paikkonnas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, foto, film, pilt, karikatuur, Plakat, tekst sh dokument); ● ajajoone koostamine; ● võrdleva tabeli koostamine; ● ideekaardi koostamine; ● näituste külastamine; ● õppekäik kodukohas asuvasse Teise maailmasõjaga seotud paika;

Teema: Maailm pärast Teist maailmasõda 1945—2000

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 2) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;

- 3) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda;
- 5) analüüsib allikate usaldusväärset eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 6) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
- 7) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
- 8) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
- 9) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 10) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile;
- 11) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- 12) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
- 13) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 14) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
- 15) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
- 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
- 17) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
- 18) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- 19) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.

Õppesisu

Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.

Praktilised tööd:

- töö erinevate allikatega (kaart, pilt, foto, film, video, plakat, karikatuur, tekstsh dokument);
- ajajoone koostamine ;
- võrdleva tabeli koostamine;
- ideekaardi koostamine;
- näituste külastamine;
- mälestuste kogumine;

10 Ühiskonnaõpetus 6. klass

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine

Selle ploki eesmärk on anda õpilasele esmased teadmised ja kogemused demokraatias osalejana ning kogukonna (klassi, kooli ja kodukoha) liikmena. Demokraatia klassis, koolis ja kogukonnas. Peamised õigused ja kohustused. Seadused ja institutsioonid.

Õpitulemused

1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi.
2. Loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi.
3. Leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena.
4. Osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades.
5. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi ning selgitab nende olulisust.
6. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
7. Kirjeldab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
8. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.

Õpisisu:

Kohalik omavalitsus,

seadus, lapse õigused,

peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted,

demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.

Kooli sisekord (kodukord).

Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Sotsiaalne pädevus (koolidemokraatias osaledes), suhtluspädevus, ettevõtluspädevus

Klassijuhataja tund.

Klassivanema valimised. Kampania, valimisprotsess.

Õpilasesindusse kandideerimine.

Kunstiõpetus

Kampaniaplakatid.

Inimeseõpetus

Ettepanekud õpilasesindusele ja kohalikule omavalitsusele.

Loovülesanne “unistuste kool”

Õiguste ja kohustuste tasakaalu kujutava skeemi koostamine ja arutelu.

Ettevõtete külastused.

Kontroll ja hindamine

Eneseanalüüs

Plakat

Allikad ja autoriõigused

Antud plokk ei pea olema eraldiseisev, vaid soovituslikult toetab kõikide teiste teemade ja õppesisu toetajana. Fakt ja arvamus, enda arvamuse põhjendamine, viitamine.

1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

Õpitulemused

1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

Õpisisu:

Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

suhtluspädevus - argumenteerimine, enda arvamuse põhjendamine.

Kirjandus/ajalugu/ informaatika

Õpilane kirjutab usaldusväärseid allikaid ja viitamist kasutades arvamust, kus toob enda arvamuse põhjendamiseks sisse ka fakte.

Kontroll ja hindamine

Võrdlemine - õpilane loeb lühitekste ning määrab, kas tegu on arvamuse või faktiga.

Arvamuslugu - õpilane kirjutab usaldusväärseid allikaid ja viitamist kasutades arvamust, kus toob enda arvamuse põhjendamiseks sisse ka fakte.

Võib siduda ka järgnevate ühiskonnaõpetuse kirjalike ülesannete ja uurimustega.

Kultuur

Kultuurilised erinevused ja nende aktsepteerimine.

1. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
2. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.

Õpitulemused

8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.

9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.

Õpisisu:

Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus;

Eestis ja õpilase klassis, koolis ja kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm),

sooline võrdõiguslikkus.

pere ja suguvõsa, kogukond.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus (koolidemokraatias osaledes), suhtluspädevus.

Kirjandus ja eesti keel / inglise keel / vene keel / Inimeseõpetus

Intervjuu teisest rahvusest inimesega, kes elab Eestis. Vormistus kirjalik.

Intervjuu mõnda konfessiooni kuuluva inimesega.

Usundiõpetus: II kooliaste - Usundiõpetus

Planeerimine ja tarbimine

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.

Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.

Õpitulemused

1. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.

2. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.

3. Käitub teadliku tarbijana.

4. Toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest.

5. Koostab eelarve etteantud piirides;
6. Kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;

Õpisisu:

Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Väärtuspädevus, matemaatikapädevus, ettevõtluspädevus

Matemaatika, loodusõpetus

Isiklik eelarve:

Endale sihi seadmine raha kogumine ja/või säästmine enda seatud eesmärgi jaoks (nt jalgratas, tahvelarvuti, laagritasu, annetus jne). Õpilane toob ka välja, kas ta vajab või tahab antud eset/elamust vms. Seejärel detailse plaani paika panemine - kust on võimalik raha teenida või kokku hoida - millised oleksid variandid ja alternatiivid, kui kaua läheb antud eesmärgi saavutamiseks jne. Pidada logi ja teha kokkulepitud perioodi (nt 4 nädalat) ülevaade ja eakohane analüüs protsessist.

Inimeseõpetus

Kohalikud ettevõtted: õpilased uurivad ise kohalikke ettevõtteid - millega tegelevad, mis ameteid seal peetakse. Hääletuse teel valitakse 3 kõige populaarsemat ning õpetaja võtab nende asutustega ühendust ning kutsub esindajad tundi. Iga esindaja teeb umbes 15 minutilise õpilastele eakohase ülevaate nende firmas olevatest töökohtadest, toodetest/teenustest mida pakutakse ning miks see on oluline. Õpilased valivad ühe antud asutustest, külastavad seda võimalusel ning koostavad lühiülevaate ettevõttest ja kogetust.

Minifirma. Väikestes rühmades firma idee väljamõtlemine, tegevuse mõtlemine, võimalusel elluviimine. Arvestada tuleb kas on väljaminekuid, kuidas need katta. Tegevus võib olla ka nt klassiüritus, koolis ürituse korraldamine jne

Loodusõpetus

Tarbimise mõju loodusele. Õpilased uurivad ühe igapäevase eseme või toiduaine (nt šokolaad, teksad vms) tarneahelat ning toovad välja selle mõju keskkonnale ning ka alternatiivid, kuidas negatiivset keskkonnamõju vähendada.

Kontroll ja hindamine

Isiklik eelarve ja selle analüüs – kuidas ja miks püstitas õpilane endale eesmärgid, mida nende täitmiseks tegi, millised olid õppetunnid ja tulemused.

Tootmise ja tarbimise uurimus

11 Ühiskonnaõpetus 9. klass

1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.

1.1. Teema: Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond. Põhifookus: erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.

Õppija mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest. Oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses.

Õpitulemused : Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;

Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.

Mõisted, märksõnad *ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond.*

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Lõiming läbiva teemaga „**kultuuriline identiteet**“ – õpilastele võib anda ülesande uurida, kuidas kultuurilised erinevused võivad mõjutada riikidevahelist diplomaatiat või ettevõtete rahvusvahelist koostööd. Otsida nt grupitööna erinevaid näiteid selle kohta.

Lõiming läbiva teemaga „**sotsiaalne ja kodanikupädevus**“ – õpilased võivad uurida, kuidas eri sektorid võimaldavad või takistavad kodanike osalemist ja kaasamist otsustusprotsessides.

Lõiming **matemaatikaga** – õpilased võivad uurida statistilisi andmeid erinevate sektorite kohta (nt SKT lõikes) ning arutleda, kuidas hinnata eri sektorite panust ühiskonda – kas ainult majandusliku kasu lõikes või peaks arvestama ka muid faktoreid? Kui siis milliseid?

Lõiming **loodusainetega** - õpilased saavad uurida, kuidas erinevad sektorid mõjutavad keskkonda ning otsida konkreetseid näiteid nt teadlaste ettepanekutest, kuidas toimida, et majandustegevus ei tekitaks keskkonnale korvamatut kahju. Õpilastele võib tutvustada nt tasaarengu põhimõtet, uurida, mis argumendid selle idee taga on ja hinnata idee vajalikkust ja teostatavust.

Hindamine:

suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

1.2. Teema: Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. Põhifookus A: sotsiaalsete rühmade määratlemine.

Õppija mõistab, et ühiskond koosneb mitmetest vastanduvate huvidega rühmadest nt iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet jm. Oskab analüüsida peamiseid rahvastikunäitajaid ning mõistab, milliseid järeldusi on nende andmete alusel võimalik ühiskonna kohta langetada või milliseid tulevikuprognose teha. Teab, kuidas kaasaja ühiskondi mõjutab ränne ning milles erinevad/sarnanevad kodaniku õigused ja kohustused mittekodaniku õigustest ja kohustustest. Oskab avaldada põhjendatud arvamust teemal, kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada.

Õpitulemused: teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;

oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;

toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;

Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.

Mõisted, märksõnad: *ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.*

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Geograafia

Eesti ja Euroopa rahvastik. 9.kl (rahvaloendus, rahvastikuregister, sündimus, suremus, loomulik iive, rahvastikupüramiid, rahvastiku vananemine, ränne, sisseränne, väljaränne, riigisisene ränne, pendelränne, pagulased, rahvuslik koosseis)

Ajalugu:

- rahvastiku langust/kasvu ja rännet põhjustanud tegurite ajaloolise tausta leidmine

Matemaatika ja geograafia:

- rahvastik näitajaid kajastavate graafikute lugemine; mõistmine, koostamine

Emakeel ja kunst:

- plakatid ja/või esitluse koostamine rahvastiku teemadel nt teemal hea kodanik; Eesti/EL rahvastik vms

Muusika:

- vaadata video Ränne ja muusika- koostada esitus/plakat/tutvustus ühe muusikastiili arengust ja seosest rändega.

Digipädevus

- töö piltidega, mis puudutavad pagulasi nt arengukompassi meetodil; plakatite/infograafika loomine rahvastiku teemal nt kodanikupäevaks

Õpipädevus

- infootsimine ja süntees, graafikute lugemine nt töö Statistikaameti materjalidega <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik>

Kontroll ja hindamine

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

1.2. Teema Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. Põhifookus B: erinevate sotsiaalsete rühmade sidus kooseksisteerimine.

Õppija mõistab, miks on hästi toimiva ühiskonna jaoks oluline arvestada inimeste erisustega. Kuidas nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor saab kaasa aidata sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme. Teab, milline tähtsus on identiteedil inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist. Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste/maailmavaateliste (poliitiliste) erimeelsuste puhul. Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtustele arendamisele nagu sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus.

Õpitulemused : oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;

võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;

mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;

märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;

selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;

toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris

mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;

Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.

Mõisted, märksõnad (*Mis toetavad teema fookust*)

Mõisted, märksõnad : *ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärsus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.*

1.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Kunst, emakeel ja /või võõrkeeled:

- Koomiksitate koostamine kultuuridevahelise suhtluse teemadel. Metoodika: <http://www.comix4equality.eu/pdf/toolkit/comix4equality-toolkit-ee-web.pdf>

Usundiõpetus, kodaniku- ja sotsiaalset pädevus

- Tegevusülesanne: paljud tuntud artistid ja sportlased on hakanud diskrimineerimisele vastu ja võitlevad salliva suhtumise eest (Rihanna, LeBron James, Alicia Keys jne). Valige oma rühmale üks selline inimene, uurige tema elu ja tegevust ning tutvustage klassile. Proovige leida vastus järgmistele küsimustele: mida ja kuidas ta on mõjutanud ning miks ta seda teeb?. Vaata ülesandeid kirjeldust usundiõpetuse III kooliastme ainekava sisukirjeldusest

Hindamine: *hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.*

1.3. Teema. Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.

Õppija mõistab, millised on tema kui lapse õigused ja kohustused, millised kohustused ja õigused on tema vanematel. Oskab selgitada ja põhjendada, milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna kõrgendatud tähelepanu all. Arutletakse, tulenevalt oma rollist perekonnas, vastutuse võtmise olulisuse üle ning selle üle, kuidas noorukiea õigused ja vastutus erineb väikelapse või täiskasvanu eaga võrreldes. Õppija selgitab õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. Saab aru, milline on õiguste ja privileegide vahekord. Õppes pööratakse rõhku järgmiste väärtuste kujundamisele nagu hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu.

Õpitulemused: toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;

toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;

toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;

Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.

Mõisted, märksõnad: *põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus*

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Kunst, emakeel, inimeseõpetus, geograafia. Üldpädevused: õpipädevus, enesemääratluspädevus. **Läbivteema:** kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus

- Külastada fotograaf Vincent Tremeau [virtuaalnäitust „Kui ma ükskord suureks saan“](#). Arvamusloo kirjutamine: Milline foto ja lugu Sind enim kõnetas? Miks?
- Töö tekstidega: Lapsõdurid <https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/16704-Lapsõdurid-Too-tekstiga>

Usundiõpetus, võõrkeel, inimeseõpetus.

- Tegevusülesanne: [vaata videot](#) sellest, kuidas ja kui raske oli Sarah Montanal andestada sellele, kes tappis tema ema ja venna. Miks ta andestas sellise kuriteo? Vaata ülesandeid kirjeldust [usundiõpetuse III kooliastme ainekava sisukirjeldusest](#)

Kontroll ja hindamine

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

1.3. Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.

Õppija teab, millised on peamised inimõigused (s.h lapse õigused) ning kus need on sätestatud. Oskab märgata vägivalda ja kuritarvitamist enda ümber ning tunneb lihtsamaid sekkumise võtteid/võimalusi. Analüüsib oma lähiümbrust märgates puudusi väärikas käitumises inimeste vahel ning oskab välja pakkuda lahendusi selliste olukordade ennetamiseks, lahendamiseks. Mõistab, et elu toob kaasa kriise, kuid teab, et nendeks on võimalik valmistuda. Teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks peab kriisiolukordades esmajoonel tegema ja kuhu abi saamiseks pöörduma. Arutleb, millal muutub sõna ohtlikuks ja kust läheb sõnavabaduse piir. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus).

Õpitulemused

toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;

toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;

märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;

toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;

analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohtuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.

Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.

Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Mõisted, märksõnad: põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Ajalugu, emakeel

- Õpilased tutvuvad virtuaalnäitus: Inimõiguste kujunemislugu looga nr 2 Põhiõigused Eestis: <https://naitused.humanrightsestonia.ee/inimoiguste-kujunemislugu/2-pohioigused-eesi-pohiseaduses-ja-noukogude-okupatsiooni-ajal.html> RATT/RAFT (roll-adressaat-tekstivorm-teema) meetod - jagunetakse erinevatesse kümnenditesse, valitakse isiku roll ning teksti vorm ning kkirjutatakse kümnendi olusid silmaspidav tekst.

Ajalugu

- https://www.humanrightsestonia.ee/tegevus/oppematerjalid_naitus/oppematerjalid/

Matemaatika pädevus. Läbivad teemad: tervis ja ohutus, teabekeskond

- Korraldage klassis uuring ohutuskoolituste läbimise kohta. Arvutage välja teemade kaupa õpilaste protsendid, kes on osalenud seesugustel koolitustel. Koosta saadud andmete alusel, kas tulp- või sektordiagramm.

Usundiõpetus, kodaniku- ja sotsiaalpädevus.

- Mis on antisemitism ja islamofobia? vt ülesande kirjeldust usundiõpetuse III kooliastme ainekava sisukirjeldusest õppitulemus: õpilane tunneb ära eelarvamusliku ja sildistava suhtumist.

Kontroll ja hindamine : hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

2. Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis

Teema: Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis. Õppija teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedia jms), süvavõltsingu kasutamine.

Õpitulemused : oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;

mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;

märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;

toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;

Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse

Mõisted, märksõnad : avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusiider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Matemaatikapädevus:

- Koostada kaks diagrammi, mis kajastavad eritüübiliste saadete (meelelahutus, uudised, kultuur, sport, reality’tid, populaarteadus, saated noortele, saated vanemaealistele vms) osakaalu avalik-õigusliku meedia ja erameedia programmis.

Sotsiaalne- ja kodanikupädevus, digipädevus, õpipädevus

- Refleksiooni ülesanne, õppija oskab märgata propagandat ja demakoogia võtteid meediasisust, mida tarvitab. Kasuta Väitlusselti õppematerjale

Kontroll ja hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Teema: Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljuse kontekstis.

Õppija teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja nullistumine. Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu.

Õpitulemused

Õpitulemused: oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;

tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;

mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;

märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;

toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;

Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid

Mõisted, märksõnad *valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), süvavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus*

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

- **Üldpädevused: enesemääratluspädevus, kultuuri- ja väärtuspädevus, digipädevus. Lõiming ajalugu, inimeseõpetus, kunst. Läbivad teemad: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus**
  - Visuaalne kirjaoskus: pildianalüüs. Mõjutamise eesmärgid: kahe plakati võrdlus tubakatoote reklaam: 1940datel (https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/slideshow/2008/10/06/business/media/20081006_CigaretteAd_Slideshow_ready_5.html) ja tubakatoodete vastane sotsiaalreklaam 21.saj algusest (<https://www.tai.ee/et/uudised/teavitust-passiivse-suitsetamise-ohtudest>)
Õpilastega saab arutada, kuidas ja miks muutuvad ühiskonna hoiakud ajas. Kui 20. sajandil oli suitsetamine tavapärase tegevus ja tõepoolest ka arstid reklaamisid seda ohutu tegevusena, siis nüüd, mil aeg on edasi läinud, teame, et suitsetamine on kahjulik tegevus. Tänapäeval arstid võitlevad suitsetamise vastu, mitte ei soovita seda. Jätkuülesanne rühmale/paarile: lasta õpilastel otsida võimalikult palju erinevaid näiteid mõjutamisest meie ümber ja erinevatest taktikatest, mida mõjutamiseks kasutatakse (videod sots.meedias, plakatid, meemid, reklaamid, sots.meedia kontod, kus jagatakse linke, artikli pealkirjad jms) - põhifookus küsimusel, miks meid mõjutatakse? Selle nähtuse pos. ja neg. aspektid inimesele, kogukonnale, riigile ning oskusel näha, et mõjutamiseks kasutatakse erinevaid viise ja vahendeid.
- **Õpipädevus:**
  - Tajuviigade märkamine: Kui tegemist on oskuslike mõjutajatega, siis nemad võtavad fookusesse just tajuvead. Tutvuda IREXi õppematerjaliga: <https://veryverified.eu/et/peatukid/3-peatukk/osa-b-tajuvead/reklaami-moju>. Klassis ühiselt läbi vaadata video "Mis on tajuvead?" <https://youtu.be/-9xydjIDCuE>

- **Ajalugu**
  - ajaloost leida sarnaseid näiteid teemadest, nähtustest, millesse suhtumine on ajas muutunud.
  - Läbi aegade on poliitikud kasutanud lihtsustatud stereotüüpe, läbi mille ütlevad, et keegi või miski on paha. Leida sobivaid näiteid ajaloost, arutleda, miks see nii on olnud, milliseid võtteid on kasutatud oma sõnumi edastamiseks ja avalikkuse mõjutamiseks.
- **Inimeseõpetus:**
  - 8.kl Tervisekäitumine. Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväarsust;
  - Ka meedia võib kohata pahatihti pooliku tõega mängimist - uudise pealkiri ja sisu ei pruugi minna kokku või tekitatakse lööva pealkirjaga lugejas soov klikata. Leida paarides näiteid tervise teemalistest pealkirjadest, kus nii on tehtud. Klassi arutelu näidete üle, miks seda tehakse ja millised võivad olla sellise tegevuse tagajärjed nii üksikisikule kui ka ühiskonnale laiemalt.
  - arutleda õpilastega, millised tervise alased teadmised ja uskumused on muutunud. Arutleda, miks jätkuvalt levivad kahtlase väärtusega tervisesoovitused.
- **Loodusained:** Sotsiaalmeedias võib kohata pahatihti pooliku tõega mängimist - uudise pealkiri ja sisu ei pruugi minna kokku või tekitatakse lööva pealkirjaga lugejas soov klikata. Leida paarides näiteid pealkirjadest (nt rohepööre, kliimamuutused jms), kus nii on tehtud. Klassi arutelu näidete üle, miks seda tehakse ja millised võivad olla sellise tegevuse tagajärjed nii üksikisikule kui ka ühiskonnale laiemalt.
- **Digipädevus:**
  - Teasti oma teadmiseid digikasutajana <https://noor.targaltinternetis.ee/testi-oma-teadmisi/>

Kontroll ja hindamine : hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine

3. Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.

3.1. Teema: Demokraatia toimimine igapäevases elus. Põhifookus A: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.

Õppija teab, millised on demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused osates märgata demokraatia toimimist või selle puudumist nii oma suhtlusingis, perekonnas, koolis kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna tasandil. Väärtustab demokraatliku otsustusprotsessi teades, milline on üldiselt vabade valimiste protseduur ning millistest põhimõtetest see lähtub. Saab aru, miks on oluline teadlik hääletamine ja maailmavaatelistel eelistustel omamine.

Tunneb huvi ühiskonnas toimuva vastu ning saab aru, kuidas riigis või kogukonnas langetatavad otsused võivad mõjutada tema tulevikku. Tunneb demokraatlike sekkumisvõimalusi otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitsoonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel). Väärtustab ja oskab rakendada demokraatliku käitumist s.h arutelukultuuri rühmas. Õpe saab toetada koolidemokraatia edendamist nt läbi kooli kaasava eelarvestamise, õpilasesinduse tegevuse koolielu korraldamisel, noortevolikogude tegevuse jms.

Õpitulemused:

loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;

toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;

teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;

analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;

Mõisted, märksõnad osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Geograafia: Nimeta 3–5 demokraatlikku ja 3–5 mittedemokraatlikku riiki. Millistes maailmajagudes Sinu nimetatud riigid asuvad? Kus on neid kõige enam? Näita neid kaardilt.

Kontroll ja hindamine hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

3.1. Teema: Demokraatia toimimine igapäevases elus.

Õppija teab, et demokraatia toimimine pole iseenesest mõistetav, vaid eeldab demokraatlike reeglite väärtustamist ja rakendamist igal elu tasandil (perekonnas, koolis, avalikus elus, valitsemises). Saab aru, milles seisneb korruptsiooni probleemi tõsidus mõistes, et korruptsiooni levik suurendab ebavõrdsust ühiskonnaliikmete vahel ning toob kaasa poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse ning õigusriigi kao. Suudab arutleda isiklik kasu vs ühiskondlik kasu teemal. Oskab reageerida õiguspäraselt ebaausat käitumist märgates. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (ausus, vastutus, õiglus, võrdõiguslikkus, demokraatia, õiguspõhisus, solidaarsus).

Õpitulemused :

selgitab avaliku konkursi tähtsust;

toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;

märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;

toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

Mõisted, märksõnad õigusriik, korruptsioon

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Kunst, emakeel, kirjandus:

- Meemide või koomiksitate koostamine korruptsiooni ja onupojapoliitika teemadel.
Metoodika: <http://www.comix4equality.eu/pdf/toolkit/comix4equality-toolkit-ee-web.pdf>

3.2. Teema: Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.

Õppija mõistab, milles seisneb võimude lahususe printsiip ning miks ja kuidas seda demokraatlikus ühiskonnas rakendatakse. Oskab eristada võimu harusid saades aru nende ülesannete erinevustest, kuid samas omavahelisest vastastikusest seotusest. Nimetab (põhiseaduse abil) põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi, kohaliku omavalitsuse ja kohtute peamisi ülesandeid. Teab, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, mille juhtimisel rakendatakse samuti võimude lahususe printsiipe, oskab esitada selle kohta näiteid. Teab, et avaliku sektori asutused tagavad riigi toimimise osates tuua näiteid mõnedest riigi ülesannetest. Saab aru kuidas õigusriigis toimub kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine.

<p>Õpitulemused selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.</p>
<p>Mõisted, märksõnad</p>
<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus</p>
<p>Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Digipädevus, õpipädevus; lõiming teiste ainetega – ajalugu, eesti keel. <ul style="list-style-type: none"> ○ Projektõpe: <ol style="list-style-type: none"> 1. Õpilastele antakse lähemaks uurimiseks üks EL riik, kus on kehtestatud võimude lahususe põhimõte. 2. Põhiseaduse uurimine. Õpilased tutvuvad riigi põhiseadusega (kasutades selleks vajadusel vabavarana olemasolevat tõlketarkvara), et leida sealt võimude lahususe põhimõtet puudutavad sätted ja artiklid. 3. Skeemi koostamine: Õpilased uurivad, kuidas riigis täpsemalt toimib seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim ning selgitavad välja, kuidas erinevad võimu harud omavahel suhtlevad ning milliseid ülesandeid kannavad. 4. Juhtumiuuring: Õpilased otsivad juhtumi, kus võimude lahususe põhimõtet on riigis rakendatud või rikutud. 5. Raporti koostamine. Õpilased koostavad lühikese raporti (lähtudes koolis kasutatavast õpilastööde vormistamise juhendist), kus kirjeldavad oma uurimistulemusi. Sh selgitavad, kuidas võimude lahususe põhimõte toimib, millised on selle eelised ja väljakutsed kaasaegses demokraatias ning milliseid õppetunde on ehk ajaloost saadud. 6. Minikonverents. Õpilased esitavad oma raportid, millele järgneb juhitud temaatiline arutelu. <p>Selline projektõpe võimaldab õpilastel sügavamalt mõista võimude lahususe põhimõtte toimimist reaalses maailmas ning õppida selle rakendamise keerukust ja väljakutseid. Samuti aitab see arendada analüütilisi oskusi ja aruteluvõimet teemal, mis on demokraatliku valitsuse aluseks.</p>
<p>Kontroll ja hindamine : hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.</p>

3.2. Teema: Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.

Õppija oskab tuua näiteid, millised on valdade ja linnade ülesanded oma kogukonna igapäevaelu korraldamisel. Selgitab, kuidas rakendub võimude lahususe põhimõtte kohaliku valitsemise tasandil. Teab, kellel on hääleõigus kogukonna esinduskogu - volikogu valimistel. Oskab tuua lihtsaid näiteid, millistes küsimustes tuleb inimesel kohaliku võimu poole pöörduda. Tunneb huvi kohaliku elu korraldamise vastu ning oskab sõnastada enda jaoks kohaliku elu probleemkohti ning pakub välja omapoolseid lahendusi. Teab, millised on osalusdemokraatia võimalused kaasa rääkida kohalike asjade otsustamisel, osates vajadusel neid ka rakendada. Õppimine peaks lähtuma just kohalikest oludest, olema praktiline, nii et õppija seostaks õpitavat enda elu ja kogemustega.

Õpitulemused: selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;

loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;

toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;

teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;

nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;

teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;

analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel

Mõisted, märksõnad: : kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

- **Ettevõtlikkuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, õpipädevus, lõiming teiste õppeainetega – inimeseõpetus, eesti keel.**
  - Projektõpe eesmärgiga anda õpilastele võimalus kogeda üksikisiku mõju ühiskonnale (sh kitsamalt oma kogukonnale). Vt projekti kirjeldust siit: <https://vara.e-koolikott.ee/h5p/embed/3938>

Kontroll ja hindamine hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

4. Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.

Teema: Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.

Õppija mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabariiklaste eesmärgid ja toimimise põhimõtted. Saab aru, millised probleemid aitab vabakond kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabariiklastes või nende algatustes osalemine. Õppekeskmeks võiks olla õppijate praktiline suunamine mingi algatuse loomisele kogukonnas või kaasalöömine mõne kodanikuorganisatsiooni tegemistest nt läbi kogukonnapraktika, kooli kaasava eelarvestamise, õpilasmavalitsuse tegevuse vms. Õpe peaks kaasa aitama väärtuskavatuks edendamisele (nt: hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus).

Õpitulemused

Õpitulemused :analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;

toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;

Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.

Mõisted, märksõnad : kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Muusika, kunst, kirjandus:

- õpilased leiavad ühiskonnakriitilist muusikat/kunstiteoseid/luulet jms ning selgitavad teineteisele selle loomise tausta ning sõnumit. Ühiselt valitakse enam puudutanud teos.

Kunst:

- Rühmatöö: otsige fotosid ja koostage fotokollaaž, kus inimesed üle maailma osalevad päevakajalises sotsiaalses liikumises keskkonna-, rahu- või muul säärasel teemal.

Digipädevus:

- Fotokollaaži juurde looge ka vastavasisuline taskuhäälring

Suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus:

- Korralda klassis arvamusefestival teemal „Meie kogukonna mured ja rõõmud“. Ideekorje etapil tuleta meelde, millega tegeles kohalik omavalitsus. Tutvuge arvamusefestivali hea arvamustavaga ning järgi arutelu käigus seda.

Usundiõpetus

- Mondo on Eesti organisatsioon, mis on pühendunud sellele, et toetada vaesemate riikide haridust, tervishoidu, keskkonda ja toimetulekut. Mondo tegevusest annab ülevaate [video „Mis on MTÜ Mondo?“](#). Arutlemiseks: heategevusena saab anda kolme asja: raha, oskuseid, aega. Mille andmine on sinu arvates kõige suuremeelsem? Mida on kõige lihtsam ja mida kõige raskem anda? Kas on parem head teha, või heategevusest kasu saada? Millisesse heategevusse sina kõige parema meelega panustaksid? Tegevusülesanne: [vaata Mondo vabatahtlike päevikuid](#). Mõned neist on eestikeelsed, teised inglisekeelsed. Miks need inimesed pühendavad aega oma elust, et teisi aidata? Kas selliste oskustega, nagu neil on, saaks teha ka midagi, mis palju raha sisse toob? Kas sa oled kunagi teinud head ja tundnud, et see teeb sind õnnelikuks. Kui ei ole, proovi järgi.
- 1979. aastal sai Ema Teresa Nobeli rahupreemia ja aastal 2016, 19 aastat pärast Ema Teresa surma, kuuluras paavst ta pühakuks. Täna tegutsevad Ema Teresa õed igal pool maailmas, ka Tallinnas, kus nad abistavad hüljatuid, kodutuid ja haigeid. Arutlemiseks: Ema Teresa on öelnud: *Kui muretseme liiga palju eneste pärast, pole meil aega teiste jaoks*. Kas sa oled selle väitega nõus? Kas selline arvamus sobib tänapäeva ühiskonda või takistaks see iga inimese arengut?

Kontroll ja hindamine : hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

1. **Vastaspoolte kaalumine:** Kui õpilased on arutanud või käsitlevad vastuargumendeid, siis hindamisel tuleks vaadata, kuidas nad on suutnud kaaluda vastaspoolte seisukohti ja nendele adekvaatselt vastata.
2. **Faktidel ja allikatel põhinev argumentatsioon:** Kas õpilased on oma seisukohti toetanud faktide ja usaldusväärsete allikatega? Hindamisel on oluline vaadata, kui hästi on nad suutnud toetuda kindlatele andmetele või usaldusväärsetele allikatele oma arutluses.
3. **Keel ja stiil:** Kuidas on arutus struktureeritud ja esitatud? Hindamisel võiks arvestada keelekasutuse selguse, grammatika ja stiiliga. Kui hästi on õpilased suutnud oma mõtteid ja argumente kirjalikult esitada? Seda osa võiks hinnata eesti keele ja kirjanduse õpetaja - nii saavad õpilased ühe töö kohta põhjalikumalt ja mitmekülgsemalt tagasisidet.

5. Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)туру kontekstis ning olla rahatark.

5.1. Teema: Turumajanduse olemus ja riigi roll selles. Õppija teab, kuidas tekib ühiskonnas tulu ning millistel alustel heaoluühiskonnas tulusid ümber jaotatakse mõistes, miks on tähtis ühiskonna sotsiaalse õigluse loomisele kaasa aitamine. Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest. Saab aru, et maailmakaubandussüsteemis on osalejad vastastikuselt sõltuvad. Teab, et õiglane kaubandus võimaldab nii tarbijal kui tootjal panustada õiglasema süsteemi loomisesse. Mõistab, millest sõltuvad riigi tulud ning millised kohustused on riigil. Väärtustab ausat maksumaksmist ja mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimiseks.

Õpitulemused : kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;

teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;

teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;

järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.

Mõisted, märksõnad ressurs, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Geograafia

Sissejuhatus majandusse. 9.kl (majandusressursid, taastuvad ja taastumatud loodusvarad, kapital, tööjõud, hõive, üleilmastumine, rahvusvahelised ettevõtted, tarneahelad, majanduse struktuur, majandussektorid: hankiv majandus, tööstus, teenindus, ringmajandus.)

Võõrkeeled ja matemaatika:

- rollimäng: Maailmakaubandus, kus iga rühma ülesandeks on neile ette antud vahenditega võimalikult palju raha teenida. Mängureeglid on inglisekeelsed. Metoodika: <https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/maailmakaubanduse-mang.pdf>

Tehnoloogia:

- õiglase kaubanduse toodetest retseptide valmistamine ja loomine. Metoodika: <https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/Oiglase-kaubanduse-retseptid.pdf>

Inimeseõpetus, loodusained, kunst, tehnoloogia, emakeel:

- projektõpe: “Toidupäeva(de) korraldamine koolis” võimaldab mitmesuguseid lõimitud tegevusi. Metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/09/toidupaevad_koolis_web.pdf

Ettevõtlikuspädevus, suhtluspädevus, Võõrkeeled:

- Rahamäng Cashy: <https://www.cashygame.com/>

- Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterjal õpetajale I, II ja III kooliastmes (s.h Ületarbimine. Alternatiivsed majandusmudelid https://www.youtube.com/watch?v=ocDFzcT9Vhs&t=26s&ab_channel=Video%C3%B5ps

Kontroll ja hindamine : hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

5.2. Teema: Tööturg.

Õppija mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel. On teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada. Teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, töölabirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms.

Õpitulemused :analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;

analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.

Mõisted, märksõnad tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Geograafia, Matemaatikapädevus:

- töö statistiliste andmetega sissetulekute kohta <https://www.stat.ee/index.php/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/sissetulek> Üldistava kokkuvõtte loomine, kas esitluse või kirjaliku kokkuvõttena.

Kunst, emakeel. Digipädevus:

- Koosta rühmaga plakat/esitlus/video teemal „Noorte töövõimalused“.

Liikumine:

- liikumisjoone koostamine teemal: Kas töö käimine on jätkuvalt pigem vajadus kui eneseteostus võimalus? -arutelu.

Enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, digipädevus:

- Paaristöö: Enesetutvustuse loomine. Tutvutakse tekstiga enesetutvustuse loomisest Õpilased koostavad endale videovormis enesetutvustuse. Selleks Tutvustavad paarilisega vastastikku oma enesetutvustusi. Mõelavad koos, mida võiks neis muuta nii, et enesetutvustused muutuksid veelgi paremaks.

Suhtluspädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus

- Sotsiaalsete protsesside juhtimise ja enesejuhtimise alapädevusi arendavad videod. Vaadata ühiselt ära 4 video enesejuhtimisest. Refleksiooni ülesanne - koostada SWOT analüüs teemal "Mina töötajana".

Kontroll ja hindamine • *hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.*

5.3. Teema: Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine. Õppija teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju. Mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorratuse ohtudega. Mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske. Oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega. Õppes peaks kasutama palju praktilisi tegevusi, külalistunde jms.

Õpitulemused: analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;

selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;

Mõisted, märksõnad *inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud*

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Suhtluspädevus, ettevõtluspädevus

- Rahamäng Cashy: <https://www.cashygame.com/>

Liikumine:

- Liikumisülesanne: arvamused: õpilased hindavad ennast viiepunktlikul skaalal, kui hästi oskavad nad enda meelest rahaga ümber käia.
- Liikumisjoone koostamine teemal, kas ma olen säästja või tarbija. Reflekterimisülesanne, mis on minu valikute +/-?

Kunst, võõrkeeled, loodusained, väärtuspädevus, kodanikupädevus:

- Projektõpe: Fair trade päeva korraldamine koolis

Tehnoloogiõpetus, loodusained, kunst. Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus, ettevõtlikkuspädevus, väärtuspädevus:

- Ringmajanduse õppepäev: "Prügist ellu." Inspiratsiooniks ning ringmajanduse põhimõtete tundmaõppimiseks teha läbi esmalt E-külalistund Ann Runnel - Kuidas töötab ringmajandus?. Iga rühm klassis mõtleb välja ja teostab ringmajanduse põhimõtetest lähtuva toote. Toodete laat koolis.

Tehnoloogia. Kodundus.

- Tarbijaharidus ja keskkond (Toiduga seotud tarbijateemad, Jäätmed, Kaupade ja teenuste valimine ja hooldus)

Geograafia

- vaata TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterja Tunnikava 4. Sõidukulude võrdlemine
- Eesti energiamajandus 9.kl säästlik energia tarbimine

Matemaatika:

- Laenuintresside arvutamine, ülesanded , mis näitavad investeeringute kasvumist/kahanemist. Nt vaata TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterja tunnikava nr 5. Rahatarkus ja lineaarfunktsioon

Kontroll ja hindamine : hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

6. Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.

Teema: Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada. Õppija mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega ning, et väikeriigile tagab just rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides oma huvide parima esindatuse. Õppija teab, mida annab Eestile kuulumine EL ja NATO-sse. Mõistab, miks on väikeriigile oluline, et rahvusvahelistes suhetes järgitaks kokkulepitud reegleid, austatakse inimõiguseid ja demokraatiat.

Õpitulemused : analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;

selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;

teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;

toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;

teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.

Mõisted, märksõnad Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Ajalugu: Arutelu, millised sündmused tingisid Eestile oluliste rahvusvaheliste organisatsioonide loomise? Millal Eesti ühines nimetatud organisatsioonidega?

Muusika: Mitmetel rahvusvahelistel organisatsioonidel on oma hümn (nt EL, ROK) - kuulake neid ja uurige nimetatud palade päritolu. Arutlege, miks just nimetatud palad on valitud hümniks? Mis sõnumit ta kannab? Milline tänapäevane muusikapala võiks sobida uuritud organisatsioonidele? Miks?

Kunst, digipädevus, õpipädevus, väärtuspädevus: Kasutage mõnda AI kunsti programmi nt <https://www.craiyon.com/>, paluge õpilastel joonistada selle abil pilt mõnest rahvusvahelisest organisatsioonist ja tema kantavatest väärtustest. Analüüsige ühiselt saadud pilte - kas need ühtivad teie enda ette kujutustega?

Geograafia :

- Maakaartide tundmine: õpilased kannavad kontuurkaardile EL liikmesriigid. Otsivad internetist teavet ja märgivad *(tärniga) kaardile riigid, kus on kasutusel euro. Selgitavad mis on Schengeni ala ja toovad näiteid, millist igapäevast kasu see meile annab.
- Maailma jagunemise toolimäng - metoodika <https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/toolimang3.pdf>. Lisa võimalus - otsida uuemad andmed maailma rahvastiku arvu ning jaotuse kohta.

Keemia

- 9.kl Teema: Süsinikuühendite roll looduses, süsinikuühendid materjalidena. Globaalprobleemid - mõistab elukeskkonda säästva suhtumise vajalikkust ning analüüsib keskkonna säästmise võimalusi.

Kontroll ja hindamine: hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

12 Inimeseõpetus 2. klass

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad

TEEMA **Mina**

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Positiivne hinnang ja suhtumine endasse ja teistesse kui enesekohase kompetentsi ja heaolu arendamise alus

Õpitulemused:

- kirjeldab enda huvisid ja tegevusi
- põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda
- teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi

Mõisted, märksõnad

Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine

Positiivne suhtumine endasse ja teisesse.

Kehalised muutused ja

austus erinevate kehade ja sugude suhtes.

Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.

Üldpädevus: enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi.

Üldpädevus: õpipädevus – analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust.

Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi

Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.

Teised õppeained:

1. eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
2. kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires.
3. tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes.

Lõimingu näide: loovtöö "Positiivne mina"

Õpilane selgitab laste-ja/või noorsookirjanduse katkendi alusel tegelase positiivset suhtumist endasse ja eneseväärtustamist ning kujutab seda visuaaliseeritult.

TEEMA :Mina ja tervis

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Terviseteadlikkus ja tervislik eluviis kui heaolu allikas

Õpitulemused

- toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust
- nimetab mõningaid haiguste tunnuseid
- teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi

Mõisted, märksõnad

Tervis. Tervise eest hoolitsemine.

Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus.

Keha eest hoolitsemine.

Terve ja haige inimene.

Abi saamise võimalused.

Vajadusel abi kutsumine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingu läbi viia.

Üldpädevus: enesemääratluspädevus – oskab käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise

Läbiv teema: tervis ja ohutus - on võimeline järgima tervislikku eluviisi

Teised õppeained:

- 1.eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;
2. muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu;
3. tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta; toob näiteid isikliku hügieeni vajalikkuse kohta;
4. kehaline kasvatus: teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele.

Lõimingu näide:

Teemapõhine õpe: "Minu tervislik eluviis"

lõimitud teiste (eesti keel, muusika, tööõpetus, kehaline kasvatus) õppeainetega.

TEEMA Mina ja minu pere

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Prosotsiaalse käitumise kui tõhusa sotsiaalse oskuse väärtustamine ja sotsiaalne sidususe arendamine lähikeskkonnas

Õpitulemused

- kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas

Mõisted, märksõnad

Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid.

Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.

Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained. Konkreetne näide, kuidas lõimingut läbi viia.

Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides.

Üldpädevus: enesemääratluspädevus - analüüsida oma käitumist erinevates olukordades

Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.

Teised õppeained:

1.eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi.

TEEMA Mina ja Eesti

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Kodanikupädevuste arendamine kujundamaks aktiivset ja vastutustundlikku kogukonna- ja ühiskonna liiget

Õpitulemused

- leiab kaardilt Eesti ja kodukoha
- nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva
- teab, kes on Eesti Vabariigi president
- tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat
- teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku
- võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt
- toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest
- selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja

Mõisted, märksõnad

Eestimaa ja kodukoht.

Eesti pealinn.

Eesti Vabariigi sünnipäev.

Eesti president.

Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid

Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed.

Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval

Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse.

Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.

TEEMA Mina: aeg ja asjad

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Enesejuhtimis- ja õpioskuste arendamine

Õpitulemused:

- planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult
- toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada
- sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega
- seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega

13 Inimeseõpetus 3. klass

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

TEEMA Mina

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Enesejuhtimise ja kodaniku pädevuste arendamine ühiskondlikus kontekstis

Õpitulemused:

- põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda
- teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi
- nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi
- toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas

Mõisted, märksõnad

Mina. Igäihe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse.

Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.

Inimeste õigused ja kohustused.

Vastutus.

Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.

TEEMA Mina ja tervis

TEEMA OLULISUSE PÕHJENDUS: Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele kui heaolu allikale

Õpitulemused:

- loetleb erinevaid teabeallikaid
- leiab infot erinevatest allikatest
- võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest
- kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte
- selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel
- teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine
- hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine

Mõisted, märksõnad

- Teave. Erinevad teabeallikad.
- Teabeallikate kasutamine.
- Teabeallikate usaldusväärsus.
- Meedia kasutusvõimalused ja ohud.
- Turvaline meediavahendite kasutamine.
- Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevus: sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna.

Üldpädevus: digipädevus - suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust.

Üldpädevus: ettevõtlikkuspädevus – võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust.

Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.

Teised ained:

1. loodusõpetus: tarbib vastutustundlikult, väldib enda ja teiste tervise kahjustamist; toob näiteid, kuidas inimene loodust oma tegevusega mõjutab; teeb ettepanekuid lähiümbruse keskkonnahoiuks ning osaleb sellesuunalistes tegevustes;
2. matemaatika: kirjeldab mõõtühikute suurust endale tuttavate suuruste kaudu;
3. kunst: teab säästlikkuse ja kestlikkuse tähtsust; teab, kes on autor; ei tee digitaalkujutiste salvestamise ja edastamisega kellelegi kahju;
4. eesti keel: vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid;
5. tööõpetus: kasutab materjale säästlikult.

14 Inimeseõpetus 5. klass

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi.

TERVIS

TEEMA OLULISUS: Tervist toetavate valikute tegemiseks vajab õpilane tõendus põhiseid teadmisi tervise olemuse ja seda mõjutavate tegurite kohta.

Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;
- mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajadust;
- väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;
- on loov ja ettevõtlik;
- teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.

Õpitulemused

Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.

- nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid

Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).

- nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid;
- selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.

Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.

- mõistab reklaamide eesmärgi,
- eristab arvamust faktist
- Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.
- Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.

- Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.
- Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.
- Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.
- Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Õpisisu

Tervis

Tervise olemus

Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis.

Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.

Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.

Stress

Stressiga toimetulek.

Meedia osa tervisega seotud otsustes.

Terviseteemalised veebilehed.

Tervislik eluviis.

Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.

Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis

Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab tervist, kirjeldab oma tervisenäitajaid.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, seab eesmärgid ja viib neid ellu.

Enesemääratluspädevus - järgib tervislikke eluviise, kirjeldab enda tervisenäitajaid, analüüsib ülesandes enda tegevust tervise hoidmisel.

Õpipädevus - seostab õpitavat varem õpituga, omandab mõistete selgitused, selgitab mõisteid oma sõnadega, koostab mõistekaardi ja definitsiooni, õpib selgeks mõned vaikuseminutite harjutused ja stressiga tegelemise tõhusad viisid..

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, töötab paaris ja rühmas. Osaleb mängudes ja aruteludes, arvestab teistega.

Matemaatika, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab matemaatilisi sümboleid, arvutab, koostab diagrammi.

Ettevõtlikkuspädevus - seab tervise valikutega seotud eesmärged ja viib neid ellu.

Digipädevus - kasutab digivahendeid, eristab artiklites arvamust ja fakti.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kujundab enesekontrolli oskust tervisega seotud eesmärkide elluviimisel.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - eristab ülesannetes erinevaid keskkondi (loodus-, tehis- ja inimkeskkond), jagab ülesandes jätmed vastavalt nõuetele.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - planeerib ja viib läbi miniuurimuse, osaleb projektülesannetes, Täidab ülesandeid iseseisvalt.

Kultuurimine identiteet - tutvub erinevate rahvaste toitudega.

Teabekeskond ja meediakasutus - otsib infot veebist, ajakirjadest ja raamatutest.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab digivahendeid info otsimiseks.

Tervis ja ohutus - seostab õpitavat endaga, selgitab kuidas tema ise oma valikutega mõjutab oma tervist.

Väärtused ja kõlblus - oskab selgitada tervise olulisust.

Teised ained:

Eesti keel - loeb tekste, koostab definitsiooni ja mõistekaardi.

Kunstiõpetus - kujundab oma töid.

Matemaatika - objektiivsed tervise mõõdikud on numbrilised, arvutab kehamassiindeksi, mõõdab pulssi.

Loodusõpetus - geograafilise kaardi kasutamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Kokandus - tervislike toiduampsude valmistamine.

Ainetevahelise ja läbivate teemade lõimingu võimalus: klassi projektülesanne - tervist toetava tegevuse planeerimine ja läbiviimine. nt klassi matk, liikumisvahetund, kokandus.

Hindamine ja kontroll.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane selgitab oma sõnadega mõisteid tervis, füüsiline tervis, vaimne tervis, sotsiaalne tervis.

Õpilane toob näiteid tervist mõjutavate tegurite kohta ja selgitab kuidas need inimese tervist mõjutavad.

Õpilane toob näiteid terviseiga seotud valikutest ja tegevustest eristades tervist toetavad ja mitte toetavad tegevused ning põhjendab tervislikke valikuid igapäevaelus.

Õpilane toob näiteid peamiste mõõdetavate ja hinnanguliste tervisenäitajate seosest inimese tervisliku seisundiga, väärtustades tervist.

Õpilane selgitab oma sõnadega, mis on stress ning selgitab ja toob näiteid stressiga tõhusa toimetuleku kohta.

Õpilane selgitab näidete varal erinevate meedia liikide mõju inimese tervisekäitumisele eristades arvamus- ja faktipõhist infot.

Õpilane toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks seoses keskkonna säästlikkusega (sh prügi sorteerimisega).

Õpilane selgitab ja toob näiteid inimese tervisliku eluviisi (tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõjust inimese (füüsilisele, sotsiaalsele, vaimsele) tervisele.

Õpilane hindab ja oskab planeerida piisavat kehalise aktiivsust ja tervislikku toiduvalikut igapäevaelus.

MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED

TEEMA OLULISUS: Murdeea muutused on oluline osa inimese arengust. Murdeea toimivate füüsiliste, emotsionaalsete, vaimsete ja sotsiaalsete muutuste tundmine annab noorele tuge oma arengu iseärasuste mõistmisel ja nende aktsepteerimisel ning murdeea arenguülesannetega toime tulemisel.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

· Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Õpitulemused

Nimetab murdeeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.

Toob näiteid erinevast arengutempost murdeeas.

Õpisisu:

Murdeiga elukaares

Murdeea olulisus

Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.

Igäihel oma tempo.

Toimetulek muutustega.

Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd.

Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.

Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab ülesannetes soorollide olemust ja murdeea tähtsust.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös tema arvamustest erineva arvamusega. Koostab voldiku tegemiseks plaani ning järgib seda.

Enesemääratluspädevus - selgitab murdeeas toimuvaid muutusi enesega seoses. Koostab mõistekaardi ja definitsiooni.

Õpipädevus - omandab murdeega seotud mõisted, seostab neid enesega, koostab definitsiooni ja voldiku.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, osaleb arutelus ja mängudes, koostab teksti, kasutab korrektset keelt, arvestab teistega.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab joonistel sümboleid, kasutab korrektseid suguelundite mõisteid.

Ettevõtlikkuspädevus - kasutab loovust voldiku koostamisel, kujundab töö, näitab initsiatiivi rühmatöodes ja mängudes.

Digipädevus - kasutab infootsinguks digiseadmeid.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - eesmärgistab oma tegevust, suhtleb teistega arvestavalt ja lugupidavalt.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teeb koostööd, suhtleb rahumeelselt rühmas ühise eesmärgi nimel, koostab ja kujundab voldiku..

Kultuuriline identiteet - on rühmas salliv teistsuguse arvamuse suhtes, tunneb juhtumikirjeldustes diskrimineerivad olukorrad.

Teabekeskond ja meediakasutus - kasutab ülesannete täitmiseks veebikeskkondi ja teatmikke, jälgib autorsust.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete tegemisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - koostab voldiku hügieeni tähtsusest, lahendab juhtumeid.

Väärtused ja kõlblus - on rühmatöös viisakas.

Teised ained:

Eesti keel - kirjutab voldiku teksti selgitab mõisted.

Kunst - kujundab enda tööd.

Loodusõpetus - kasutab korrektseid mõisteid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tunnis.

Ainetevahelise ja läbivate teemade lõimingu võimalus: kehapuhtuse voldiku koostamine ja kujundamine.

Kontroll ja hindamine:

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane teab murdeas toimuvaid kehalisi (esmased ja teisesed sugutunnused) muutusi ja nende erinevat individuaalset tempot.

Õpilane teab murdeea kehaliste muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetusi ja toimimise põhimõtted (sh sugurakkude valmimise seost lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega).

Õpilane toob näiteid inimese positiivse suhtumise kohta oma kehasse ja oma keha eest hoolitsemise kohta.

Õpilane teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.

TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE

TEEMA OLULISUS: Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumise (sh terviseriskide) ennetamisel on võtmevaldkond turvalisuse ja heaolu loomisel.

- On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
- Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
- Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
- Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
- Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.

Õpitulemused

Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:

Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)

Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:

Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)

Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.

Toob näiteid meediaga seotud ohtudest

Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.

Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust.

Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.

Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Õpitu:

Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).

Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus.

Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.

Reeglid ja normid.

Seadused (sh liikluseadus).

Reeglite ja normide vajalikkus.

Meedia (sh reklaami) mõju otsustele.

Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused.

Usaldusväärsed infoallikad.

Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest

Internet, selle turvaline kasutus.

Interneti ohud ja võimalused.

Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.

Uimastid

Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.

Tervislikud valikud.

Illeegaalsed ja legaalsed uimastid.

Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.

Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses).

Oskus öelda "ei".

"Ei" ütlemise ja väljendamise viisid.

Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.

Vastutus oma otsuste eest.

Kaaslaste mõju otsustele

Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).

Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab miks uimastid on kahjulikud.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - tunneb kooli kodukorda, oskab sealt tuua näiteid, teeb rühmatöodes koostööd.

.Enesemääratluspädevus - koostab endale reeglistiku turvaliseks käitumiseks, seisab mängulises ülesandes enda eest.

Suhtluspädevus - osaleb aruteludes ja mängudes, väljendab end arusaadavalt ja korrektses keeles, arvestab teistega, viitab töös autoritele.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab ülesannete täitmisel tõenduspõhiseid allikaid ja veebilehti, viitab kasutatud materjalidele.

Ettevõtlikkuspädevus - demonstreerib mängulises õpitegevuses kuidas uimastitest keelduda ning enese eest kiusamise olukorras seista. On ülesannete täitmisel loov, kasutab erinevaid kujundusviise.

Digipädevus - kasutab digivahendeid info leidmiseks ja töö vormistamiseks.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - näitab mängulises ülesandes toimetulekut keerulistes olukordades.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - osaleb rühmatöodes aktiivselt, järgib kooli kodukorda ning EV seadusi.

Kultuuriline identiteet - arvestab kõikide rühma liikmetega, suhtleb sõbralikult ning teisi väärtustavalt.

Teabekeskond ja meediakasutus - koostab turvaliseks meediakasutuseks reeglid, selgitab mis on arvamuse ja fakti erinevus. Tutvub erinevate artiklite ja veebilehtedega, otsib vajalikku teavet, õpib viitama.

Tehnoloogia ja innovatsioon - valib artiklid, veebilehed jms vastavalt seatud eesmärgile, kasutab tõendus põhiseid allikaid, kasutab erinevaid veebiprogramme.

Tervis ja ohutus - selgitab miks on vaja järgida liiklusseadust, hoiab oma jalgratta turvalisena, selgitab kuidas uimastid tervist mõjutavad, keeldub mängulises õppeolukorras uimastitest.

Väärtused ja kõlblus - järgib suhtluses viisakusreegleid, kuulab kõiki rühmakaaslast, suhtleb kõigiga, selgitab mängulises ülesandes millised eelised on inimesel, kes järgib ohutust.

Teised ained:

Eesti keel - koostab teksti, definitsiooni, loeb tekste, kasutab korrektset keelt.

Kunst - kujundab oma tööd.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tunnis.

Loodusõpetus - kasutab korrektselt inimese kehaga seotud mõisteid.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: liiklusohutuse või uimastite kasutuse vältimise teemalise lauamängu loomine rühmades.

Kontroll ja hindamine:

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Kontroll ja hindamine:

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane eristab käitumist kui rikutakse reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud kas inimesele endale (sh terviseriskid) või teistele (nt vägivald) ning selgitab näidete varal kuidas riske ennetada ja vältida.

Õpilane selgitab oma sõnadega, mis on reeglid ja normid ning põhjendab üldtunnustatud normide ja seaduste (sh liiklusseadus) vajalikkust tuues näiteid järgimise kohta kogukonnas ja ühiskonnas.

Õpilane selgitab, millised on usaldusväärseid allikad (tervise)info otsimiseks ja usaldusväärseuse hindamiseks vastavalt (avaldaja info, autorlus, sisu, täpsus, objektiivsus, ajakohasus, kasutajaskond) kriteeriumidele.

Õpilane toob näiteid interneti, sh sotsiaalmeedia turvalise kasutuse kohta infootsingul.

Õpilane toob näiteid illegaalsete ja legaalsete uimastite kahjuliku mõju kohta noore füüsilisele, sotsiaalsele ja vaimsele tervisele ning selgitab uimastivaba elu eeliseid.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid (emotsioonide ja stressiga toimetuleku oskus; enesetunnetamisoskus; loova ja kriitlise mõtlemise oskus; otsuste langetamine ja probleemide

lahendamine; suhtlemisoskus) oskusi ennast ja teisi kahjustava käitumisega toimetulekul.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid uimastitest keeldumise oskusi.

HAIGUSED JA ESMAABI

TEEMA OLULISUS: Abi andmine ja saamine ning esmaabi andmine on turvalise ja ohutu keskkonna loomise aluseks, tagades heaolu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

On loov ja ettevõtlik.

Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.

Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.

Õpitulemused

Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.

Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.

Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.

Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.

Õpisisu:

Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused.

Haigestumise põhjused.

Haigestumise vältimise viisid.

Õnnetused.

Õnnetuste vältimine.

Esmaabi.

Abi kutsumine.

Tervis - inimese väärtuslikem vara.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab tervise väärtust rollimängudes ja projektülesandes.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd, järgib mängulises olukorras ohutust.

Enesemääratluspädevus - näitab mängulises olukorras ohutut käitumist, selgitab ülesandes enda vastutust oma tervise eest.

Õpipädevus - kasutab õpitut rollimängudes ja praktilistes ülesannetes, nt elustamisvõtteid, sidumist, abi kutsumist ja andmist.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, töötab paaris ja rühmas. Osaleb mängudes ja aruteludes, arvestab teistega.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - esmaabi andes loendab, oskab leida rindkerel õige koha südamemassaažiks.

Ettevõtlikkuspädevus - teeb rühmatöös ettepanekuid mänguliste olukordade lahendamiseks, osaleb rühmatöös, kujundab oma töid.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde esitlemisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - leiab vajaliku info, eesmärgistab mängulises tegevuses oma tegevust, näitab mängulises tegevuses toimetulekuoskusi õnnetuse olukorras.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - toob näiteid õnnetuste põhjuste kohta.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teeb rühmatöös ja mängulistes ülesannetes koostööd, arvestab reeglitega, on aktiivne.

Kultuuriline identiteet - arvestab teistega ülesandeid täites.

Teabekeskond ja meediakasutus - näitab mängulistes ülesannetes kuidas leida vajalikku infot ja abi.

Tervis ja ohutus - annab mängulises olukorras esmaabi, kutsub abi.

Väärtused ja kõlblus - koostab esmaabi juhise.

Teised ained:

Eesti keel - koostab teksti, loeb teksti, kasutab korrektset keelt.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Loodusõpetus - inimkeha tundmine.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: rollimäng - abi kutsumine, abi andmine, enda ohutuse tagamine abi andjana.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab tervise väärtust rollimängudes ja projektülesandes.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd, järgib mängulises olukorras ohutust.

Enesemääratluspädevus - näitab mängulises olukorras ohutut käitumist, selgitab ülesandes enda vastutust oma tervise eest.

Õpipädevus - kasutab õpitut rollimängudes ja praktilistes ülesannetes, nt elustamisvõtteid, sidumist, abi kutsumist ja andmist.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, töötab paaris ja rühmas. Osaleb mängudes ja aruteludes, arvestab teistega.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - esmaabi andes loendab, oskab leida rindkerel õige koha südamemassaažiks.

Ettevõtlikkuspädevus - teeb rühmatöös ettepanekuid mänguliste olukordade lahendamiseks, osaleb rühmatöös, kujundab oma töid.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde esitlemisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - leiab vajaliku info, eesmärgistab mängulises tegevuses oma tegevust, näitab mängulises tegevuses toimetulekuoskusi õnnetuse olukorras.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - toob näiteid õnnetuste põhjuste kohta.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teeb rühmatöös ja mängulistes ülesannetes koostööd, arvestab reeglitega, on aktiivne.

Kultuuriline identiteet - arvestab teistega ülesandeid täites.

Teabekeskond ja meediakasutus - näitab mängulistes ülesannetes kuidas leida vajalikku infot ja abi.

Tervis ja ohutus - annab mängulises olukorras esmaabi, kutsub abi.

Väärtused ja kõlblus - koostab esmaabi juhise.

Teised ained:

Eesti keel - koostab teksti, loeb teksti, kasutab korrektset keelt.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Loodusõpetus - inimkeha tundmine.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: rollimäng - abi kutsumine, abi andmine, enda ohutuse tagamine abi andjana.

Kontroll ja hindamine:

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane demonstreerib õpitu olukorras näidete varal, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja kutsuda abi ja anda esmast abi (nt kõhuvalu, külmumise, luumurru, minestamise, nihestuse, peapõrutuse, palaviku ja päikesepiste korral).

Õpilane selgitab näidete varal kuidas hoiduda haigestumisest, sh nakkushaigustest ning õnnetustest.

Enesehindamine: Õpilane toob näiteid ja kirjeldab tegevusi inimese tervise väärtustamisel koolis ja kogukonnas.

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi.

Suhtlemise teema: MINA JA SUHTLEMINE

TEEMA OLULISUS: Suhtumine endasse, enda positiivsete külgede nägemine ja mõistmine on nii eneseregulatsiooni kui tõhusate suhete loomise aluseks.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- on loov ja ettevõtlik;
- väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.

Õpitulemused

Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb.

- Mõistab enesehinnangu olemust.
- Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist.

Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi.

- oskab nimetada enda erinevaid omadusi
- mõistab, et ennast saab pidevalt arendada

Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest.

- mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi

Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.

- õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga

Õpisisu:

Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa).

Enesehinnang.

Enesehinnangu kujunemine.

Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine.

Väärtused.

Huvid.

Võimed.

Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel.

Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas.

Ettevõtlikkus ja tööelu.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - iseloomustab ennast, kasutades positiivseid märksõnu, selgitab, miks tema ja teised klassikaaslased on olulised.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd

Enesemääratluspädevus - kirjeldab enda omadusi, selgitab enda enesehinnangu kujunemist.

Õpipädevus - lisaks kirjeldamisele selgitab ja analüüsib enda omadusi, otsib vajalikku teavet, näitab mõnda õpimeetodit.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab õppes skeeme, katsetab erinevaid arvutiprogramme..

Ettevõtlikkuspädevus - on rühmatöodes aktiivne, võtab osa ülesannete lahendamisest, on ülesandeid tehes iseseisev.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - ettevõtete külastused; katsetab erinevaid õpimeetodeid, ülesannet täites kirjutab oma eesmärgid.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - kohalikule omavalitsusele ettepanekute koostamine noorte vaba aja kohta.

Kultuuriline identiteet - suhtub sallivalt ja koostöiselt rühmakaaslastesse, arvestab kaaslaste erinevustega.

Teabekeskond ja meediakasutus - kasutab meediat, sh sotsiaalmeediat ülesannete täitmisel.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab nutiseadmeid info otsimisel.

Väärtused ja kõlblus - kirjeldab ja selgitab ülesandes enda ja kaaslaste väärtusi, nende sarnasusi ja erinevusi.

Teised ained:

Eesti keel. Õpilane valib ühe muinasjutu või õpetaja annab kõigile sama muinasjutu. Õpilane valib loost endale kõige sarnasema tegelase. Tabelis analüüsib tegelase positiivseid ja mitte positiivseid omadusi ning käitumisviise. Seejärel toob välja enda sarnasused tegelasega. Mitte positiivsete omaduste korral toob näiteid kuidas neid muuta.

Loeb ja kirjutab tekste.

Ühiskonnaõpetus - ettepanekud kohalikule omavalitsusele.

Loovülesanne “unistuste kool”. Ettevõtete külastused.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne:

Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” I etapp: mida võtan kaasa, millised on minu omadused ja panus.

Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” II etapp: kuidas alustame

Kontroll ja hindamine.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane toob näiteid mina-pildi väärtustamise kohta ja selgitab näidete varal, kuidas enesehinnang kujuneb.

Õpilane kirjeldab ja analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi nähes võimalusi oma võimete, oskuste ja huvide arendamisel.

Õpilane analüüsib oma tugevaid külgi (võimed, oskused, huvid, võimalused) seostades tugevusi eelistustega tulevikus.

Suhtlemise teema: SUHTLEMINE TEISTEGA

TEEMA OLULISUS: Tõhusate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste õpetamine seoses tõenduspõhise riskikäitumise ennetamise ja sekkumisega tagab turvalisuse ja heaolu..

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eelised ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.

Õpitulemused

Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb.

- mõistab suhtlemise olemust
- toob näiteid suhtlemise komponentide kohta

Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid.

- mõistab suhtlemise kompleksust

Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele.

- iseloomustab erinevaid käitumisviise
- **Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.**
- **Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus.**
- **Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.**

Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.

Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

- nimetab kahjustavaid käitumisviise
- selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata.

Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.

- mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades

Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.

- mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades

Õpisisu:

Suhtlemise mõiste.

Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)

Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.

Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.

Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised

Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.

Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised

Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele.

Eelarvamused

Stereotüübid

Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele

Sallivus.

Aktsepteerimine.

Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.

“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad.

“Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.

Internet

Interneti võimalused ja ohud

Turvaline internetikasutus.

Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab suhtlemise olemust, esitab erinevate rahvaste traditsioone, nt tervitusi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - esitab kehtestava käitumise näiteid, teeb rühmatöös koostööd, arvestab erinevustega.

Enesemääratluspädevus - kujundlikes ülesannetes valib sümbolid enda omadustest ja tegevustest lähtuvalt, valib rollimängus kehtestava käitumisviisi.

Õpipädevus - eristab ülesandes agressiivset ja alistuvat käitumist kehtestavast, harjutab kehtestava käitumisviisi kasutamist.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste, etendab mitteverbaalse suhtlemise elemente.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab ülesandes erinevaid sümboleid.

Ettevõtlikkuspädevus - sõnastab ülesandes küsimusi, osaleb rühmatöodes ja rollimängudes.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - harjutab positiivset enesekehtestamist ning suhtlemisoskusi, analüüsib enda tegevust suhtlemise olukordades.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - selgitab toodetel olevate sümbolite tähendust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - lahendab rollimängudes juhtumeid, eristades erinevaid käitumisviise, harjutab ei ütlemist.

Kultuuriline identiteet - mõistab ja selgitab mängulises ülesandes eelarvamuste ja stereotüüpide paikapidamatust.

Teabe keskkond ja meediakasutus - harjutab verbaalseid ja mitteverbaalseid suhtlemise viise, valib ülesandes õige käitumisviisi.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - ütleb mängulises ülesandes kahjustavale käitumisele ei, selgitab agressiivse käitumise tagajärgi.

Väärtused ja kõlblus - selgitab mõjutamise viise, sh positiivse mõjutamise võimalusi.

Teised ained:

Eesti keel - jutukese kirjutamine mitmetähenduslike sõnadega, koostab definitsiooni, kasutab korrektset keelt, esitab küsimusi.

Kunstiõpetus - exlibris, oma tööde kujundamine.

Kirjandus - sobivate kirjandusteoste või filmidega tutvumine.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - uudise kirjutamine, erinevate rahvaste suhtlemisviiside võrdlemine, mõjutamisviiside näited, turvalise internetikasutuse reeglid, hooliv suhtlemine (hea kodaniku tunnused).

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne:

Kursust läbiva meeskonnamängu “Üksikul saarel” III etapp: grupireeglite koostamine.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane teab suhtlemise olemust ja toob näiteid suhtlemise komponentide kohta.

Õpilane eristab mitteverbaalset ja verbaalset suhtlemist ning analüüsib nendevahelisi seoseid.

Õpilane kirjeldab agressiivse, alistuva ja kehtestava käitumise mõju suhtlemisel suhetele.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis näidete varal, kuidas kehtestavalt käituda suhtlemisel, et säilitada ja tugevdada suhteid.

Õpilane selgitab oma sõnadega mis on stereotüüp, eelarvamus ning toob näiteid, kuidas need mittetõhusal viisil mõjutavad igapäevasuhtlust ja -suhteid.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi ennast ja teisi kahjustavates olukordades (nt uimasti käitumine ja vägivald).

Õpilane teab keeldumisvõimalusi uimastitega seotud olukordades ning demonstreerib õpituatsioonis “ei” ütlemise oskust sellistes situatsioonides.

Õpilane teab esmased ohutusnõuded interneti ja sotsiaalmeedia kasutamisel ja viisakusreeglid võrgukaaslastega suhtlemisel, demonstreerib seda õpituatsioonis.

Õpilane analüüsib sobilikke (ja mitesobilikke) käitumisviise igapäevases suhtlemises ning selgitab kuidas muuta mitesobivaid suhtlusviise sobivateks.

Suhtlemise teema: SUHTED TEISTEGA

TEEMA OLULISUS: Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamine ja prosotsiaalne käitumine kui enesemääratluspädevuse/eneseregulatsiooni alus.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;
- väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;
- kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena;
- mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastustus oma sõnade ja tegude eest.

Õpitulemused

Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi.

- nimetab inimeste erivajadusi

Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.

- selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik

Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist.

- nimetab sotsiaalseid oskusi,
- toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta.

Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.

- mõistab, et kõik tunded on normaalsed
- oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata

Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.

- mõistab, et kõik tunded on normaalsed
- oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata

Õpisisu:

Inimeste erinevused.

Vajadused.

Väärtused.

Erivajadused.

Sallivus.

Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus.

Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.

Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus.

Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.

Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.

Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia.

Tunded ja nende tõhus väljendamine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - toob ülesandes näiteid inimeste vaheliste erinevuste kohta lähtudes rahvusest, väärtustab teisi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teeb rühmatöös koostööd, arvestab erinevustega.

Enesemääratluspädevus - selgitab enda õigusi ja kohustusi, kirjeldab inimeste vahelisi erinevusi ja sarnasusi.

Õpipädevus - analüüsib ülesandes enda teadmisi, otsib teavet, kasutab teavet mängudes.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Ettevõtlikkuspädevus - esitab rühmatöodes ideid, osaleb klassi vabatahtliku tegevuse projektis.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadvustab ülesannetes oma sarnasusi ja erinevusi võrreldes teistega, toob nende kohta näiteid.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - osaleb reklaamide olemust ja sisu arutlevates ülesannetes, mõistab ja arvestab enda ja teiste õigustega.

Kultuuriline identiteet - toob ülesannetes näiteid erinevate rahvuste omaduste kohta, näitab üles sallivust klassi ühistöodes

Teabekeskond ja meediakasutus - analüüsib sotsiaalmeediaga seotud ohtusid ja võimalusi, selgitab arvamuse ja fakti erinevust.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - mõistab, et sallimatus ja tõrjumine kahjustavad vaimset tervist.

Väärtused ja kõlblus - pakub abi, sh puudega inimestele, selgitab kuidas abi pakkuda

Teised ained:

Eesti keel - loeb ja mõistab tekste, koostab tekste, kasutab korrektset keelt.

Kunst - kujundab oma töid, jonistab erinevate tunnete väljendusi.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused, hea kodanik, filosoferimine.

Muusika - loovülesanne sõprusest.

Kursust läbiva meeskonnamängu IV etapp: minu võimalused abiks olla, koos tegutsemise viisid.

Kursust läbiva meeskonnamängu V etapp: ühised tegevused. kogu saare elanikkonna ühised kooselu reeglid, kuidas üksteist abistatakse, toetatakse.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane selgitab ja toob näiteid inimeste erinevatest vajadustest tuginedes vajaduste hierarhiale.

Õpilane selgitab oma sõnadega sallivuse mõistet ja olemust, toob näiteid, põhjendab, miks on oluline olla salliv kõikide, sh enda suhtes.

Õpilane selgitab ning toob näiteid, kuidas kaasata õpikeskkonda hariduslike erivajadustega lapsi ja noorukeid.

Õpilane selgitab näidete varal mõistete õiglus, vastutus, ausus tähendust ja olulisust suhtlemisel.

Õpilane selgitab näidete abil kuidas hooliv ja vastutustundlik käitumine aitab suhteid hoida ja suhtlemist tõhustada (sh internetis).

Õpilane kirjeldab enda õigusi ja kohustusi ning selgitab õiguste ja kohustuste omavahelist seost.

Õpilane kirjeldab ja toob näiteid tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine) kohta igapäevaelus suhete toetamisel demonstreerides selliseid oskusi eakaaslastega suhtlemisel õpituatsioonid.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt ja mitteverbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid;

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis, kuidas panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ja seisukohti.

Õpilane toob näiteid sõpruse kui vastastikuse usalduse ja toetuse allika kohta.

Suhtlemise teema: KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS

TEEMA OLULISUS: Konfliktide ja suhteprobleemide ennetamise ja lahendamise oskused on olulisemaid sotsiaalseid oskusi, mis tagavad turvalisuse ja heaolu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;
- teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;
- on loov ja ettevõtlik.

Suhtlemise teema: KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS

TEEMA OLULISUS: Konfliktide ja suhteprobleemide ennetamise ja lahendamise oskused on olulisemaid sotsiaalseid oskusi, mis tagavad turvalisuse ja heaolu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;
- teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;
- on loov ja ettevõtlik.

Õpitulemused

Selgitab konflikti häid ja halbu külgi.

Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.

Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.

Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.

- nimetab erinevaid probleeme

- toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta

Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.

Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.

- nimetab mõjutamise viise

Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.

- mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest

Õpisisu:

Konflikt kui suhte probleem

Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.

Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.

Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel

Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.

Probleemilahenduste eelised ja puudused.

Koostöö võimalused

Koostöise tegevuse eelised.

Kaaslaste mõju otsustele.

Abistav ja kahjustav mõju.

Grupi surve.

Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).

Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.

Vastutus.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab konfliktide ennetamise viise, arvestab kaaslaste erinevustega, on salliv.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - osaleb rühmatöös, arvestab teistsuguse arvamusega, suhtub kaaslastesse sõbralikult.

Enesemääratluspädevus - selgitab ja toob näited enda põhimõtete kohta.

Õpipädevus - omandab teemaga seonduvad mõisted, seostab ülesannetes õpitavat eelnevalt õpituga.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Ettevõtlikkuspädevus - aitab rühmas leida probleemidele erinevaid lahendusi, osaleb aktiivselt ajurünnakus ja filosoferimises.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadvustab ja selgitab ülesannetes enda probleemide ja konfliktide lahendamise viise ning ennetamise võimalusi.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - toob näiteid konfliktide rahumeelse ja vägivallatu lahendamise kohta, arvestab rühmatöodes endast erinevate arvamustega, arvestab enda ja teiste õigustega.

Kultuuriline identiteet - väljendab rühmatöodes ja ülesannetes sallivust teistsuguse arvamuse suhtes, toob näiteid erinevatest konfliktilahendustest.

Teabekeskond ja meediakasutus - leiab meediat ja internetist näiteid erinevate konfliktilahenduste kohta.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - toob näiteid kuidas vaimne ja füüsiline vägivald inimest kahjustavad.

Väärtused ja kõlblus - toob ülesannetes näiteid sõbraliku, kehtestava ja reeglitest lähtuva käitumise ning konfliktide ennetamise kohta.

Teised ained:

Eesti keel - loeb teksti, koostab teksti.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - filosoferimine, konfliktide põhjused ja liigid

Ainetevahelise ja pädevuste lõimingu näide:

Suhtlemise teemaline lauamäng.

Kursust läbiva meeskonnamängu VI etapp: ettetulevad probleemid ja nende lahendamise võimalused.

Kursust läbiva meeskonnamängu VII etapp: koostöö ja kooselu saarel

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane teab, eristab ja kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid inimestevaheliste konfliktide lahendamise viise demonstreerides õpituatsioonis tõhusaid eakaaslaste vaheliste konfliktide lahendamise võimalusi.

Õpilane teab ja kirjeldab õpituatsioonis otsuseid langetades erinevaid lahendusviise tuues esile erinevate lahendusviiside puudused ja eelised lähtudes lühi- ja pikaajalistest tagajärgedest.

Õpilane eristab eakaaslaste grupi surve ja eakaaslaste abistavat ja kahjustavat mõju otsustamisele õpituatsioonis kirjeldades ja tuues näiteid kahjustava mõju vältimise kohta, et tugevdada suhteid.

Suhtlemise teema: POSITIIVNE MÕTLEMINE

TEEMA OLULISUS: Inimeses positiivse nägemine on sallivuse ning toetavate inimsuhete ja heaolu aluseks.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- väärtustab inimese positiivsed omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.

Õpitulemused

Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta.

Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

Õpisisu:

Positiivne mõtlemine.

Positiivne enesesisendus.

Positiivsed omadused

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - teadvustab oma väärtushinnanguid, kirjeldab inimeste positiivseid omadusi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teeb rühmatöodes koostööd.

Enesemääratluspädevus - nimetab, kirjeldab ja põhjendab ülesannetes enda positiivseid omadusi.

Õpipädevus - kasutab kursuse jooksul omandatud teadmisi eneseanalüüsis.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Ettevõtlikkuspädevus - osaleb rühmatöodes aktiivselt, esitab ideid ning probleemide lahendusi.

Digipädevus - kasutab info otsinguks ja tööde vormindamiseks nutiseadet.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kirjeldab ja selgitab enda omadusi.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - kirjeldab ja selgitab enda kui suhtleja ja rühmakaaslase oskusi.

Kultuuriline identiteet - toob näiteid inimeste erinevuste kohta, erinevate omaduste kohta.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - toob näiteid turvalise ja hooliva suhtlemise kohta.

Väärtused ja kõlblus - väärtustab mängulises tegevuses positiivseid suhtlusviise, peab kinni kokkulepetest.

Teised ained

Eesti keel - loeb ja mõistab tekste, koostab tekste.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - positiivsed omadused kattuvad ka heaks kodanikuks olemisega.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne:

Kursust läbiva meeskonnamängu kokkuvõte: mida ma enda kohta õppisin.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane toob näiteid ja kirjeldab tegevusi enda ja teiste inimeste väärtustamisel koolis ja kogukonnas.

Inimese areng ja murdeiga

TEEMA OLULISUS: Inimese areng erinevates arenguvaldkondades ja erinevatel arenguperioodidel toetab teadlike (k a terviseteadlike) otsuste tegemist eaperioodi arenguülesannete täitmisel.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- *Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.*
- *Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.*
- *Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.*

Õpitulemused

Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;

Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;

Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;

Õpisisu:

Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud.

Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule.

Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.

Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused.

Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus – enesekirjelduses arusaamine, mis seob inimest tema bioloogiliste vanematega ja mis teiste lähedaste inimestega.

Enesemääratluspädevus - ülesannetes murde- ja noorukieas toimuvate muutuste kirjeldamine ja selgitamine.

Õpipädevus – loetu mõistmine ja arusaamine, küsimustele vastamine, teabe otsimine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - koostöö rühmas ja paaris, erinevate arvamuste aktsepteerimine.

Suhtluspädevus - koostöö rühmas ja paaris, selge eneseväljendus.

Matemaatika-, loodusteadusete ja tehnoloogiaalane pädevus - elukaare mudelil matemaatiliste andmete kasutamine, suguleundite korrekteslt nimetamine.

Ettevõtlikkuspädevus - oma õpitegevuse planeerimine, rühmatöodes initsiatiivi näitamine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - oma huvide, tugevuste, nõrkuste, väärtuste, hoiakute kaardistamine, iseseisva õppimise arendamine individuaalülesannetes, stereotüüpsete suhtumiste mõistmine.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - kultuurilise mitmekesisuse mõistmine ja rühmatöodes sellega arvestamine.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine.

Kultuuriline identiteet - murdeea vaimsete ja sotsiaalsete muutuste käsitlemisel mõistmine ja näidete toomine erinevate kultuuride kohta täisealiseks saamise rituaalides.

Tervis ja ohutus- murdeega seotud muutuste kirjeldamine, mõistmine, enesega seostamine.

Tehnoloogia ja innovatsioon- loob esitluse kasutades slaidiesitlus või postrite programme.

Väärtused ja kõlblus - sallivuse ja erinevuste aktsepteerimise mõistmine ja õppetöös (ning mujal) selle kasutamine, näidete toomine.

Teised õppeained:

Eesti keel - enesekirjelduse ja võrdluse kirjutamine, küsimuste koostamine ja neile vastamine.

Bioloogia- pärilikkus ja keskkonnategurid, inimese anatoomia ja füsioloogia ning murdeiga.

Matemaatika - arvandmete kasutamine.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tunnis.

Kontroll ja hindamine.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane selgitab mõisted *kasvamine, areng ja küpsemine* ning toob näiteid inimese arengut mõjutavate arengutegurite (bioloogilised ja sotsiaalsed; normatiivsed ja mittenormatiivsed) kohta inimese elukaare jooksul erinevatel arenguperioodidel.

Õpilane selgitab ja seostab murde- ja noorukiea tunnused ja piire üleminekul lapseest täiskasvanuikka.

Õpilane teab suguküpsuse olemust ning murdeeas toimuvaid keha ja välimusega (esmased ja teisesed sugutunnused) seotud muutusi ning nende erinevat individuaalselt arengutempot.

Inimene, valikud, õnn

TEEMA OLULULISUS: Eneseregulatsiooni oskuste ja õpioskuste arendamine turvalisuse ja heaolu allikana.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- *Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.*
- *Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.*
- *On loov ja ettevõtlik*

Õpitulemused

Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;

Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;

Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;

Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

Õpisisu:

Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist.

Positiivse minapildi kujundamine.

Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus.

Enesekasvatuse võtted.

Enesearendamine oma elutee kujundamisel.

Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus..

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus- toma väärtushinnangute teadvustamine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus- eneseteostamine läbi kindla eesmärgi ja plaani, väärtushinnangute erinevuste mõistmine ning selgitamine.

Enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, kirjeldada ning analüüsida enda omadusi, valida asjakohane tegutsemisviis.

Õpipädevus - eesmärgi täitmise süsteemne planeerimine,, oma teadmise analüüsimine.

Suhtluspädevus - selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendamine, töötamine rühmas ning paaris,

Ettevõtlikkuspädevus- eesmärkide seadmine, plaani koostamine ja nende elluviimine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - teadlikult eesmärgi täitmine tegevusplaani järgi, enda omaduste, tugevuste, võimete määratlemine, enese arendamise kavandamine ja ellu viimine (enesekasvatuse meetodid).

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, plaanide kujundamine ning nende elluviimise sammude koostamine

Kultuuriline identiteet - enda päritolu uurimine ja analüüsimine, kultuurilise sallivuse kujundamine.

Tervis ja ohutus - positiivsete mõtete kirjapanek teise inimese kohta aitab kaasa teise inimese kujunemisele vaimselt ja emotsionaalselt terveks ühiskonnaliikmeks.

Väärtused ja kõlblus - erinevate väärtushinnangute mõistmine, teistele komplimentide sõnastamine, oma seisukohtade põhjendamine.

Teised õppeained:

Eesti keel - enesekirjelduse ja komplimentide kirjutamine. Selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamise.

Kunst - kollaaži tegemine ja loovülesande kujundamine

Liikumisõpetus - liikumispausid tunnis.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane analüüsib mina-pildi kirjeldavat ja hinnagulist (enesehinnang) aspekti tuues näiteid teguritest, mis mõjutavad positiivse mina-pildi (k a avatud ala Johari akna näitel) kujunemist.

Õpilane analüüsib ennast seoses oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvidega seades (lühi- ja pikaajalisi) eesmärgi oma elutee kujundamisel.

Õpilane kirjeldab ja seostab põhilisi enesekasvatuse võtteid (sh enesesisestus, eneseveenmine, eneseergutus) oma valikute ja vastutusega elutee (k a haridustee) kujundamisel.

Inimene ja rühm

TEEMA OLULULISUS: Inimene on sotsiaalne olend ning teeb koostööd erinevate inimestega erinevates rühmades, säilitades samal ajal sõltumatuse.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- *Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.*
- *On loov ja ettevõtlik*
- *Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.*

Õpitulemused

Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;

Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;

Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;

kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekus rühma survega;

Õpisisu:

Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas.

Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.

Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.

Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.

Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet.

Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - erinevate gruppide ja juhtimisstiilide olemuse mõistmine, teistmeliste õiguste ja kohustuste mõistmine ning analüüsimine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arusaamine erinevatest reeglitest ja normidest eri keskkondades; arutelu sõltumatuse teemal, erinevates olukordades sõltumatuse säilitamist analüüsimine.

Enesemääratluspädevus- arusaamine enda erinevatest rollidest, õigustest ja kohustustest.

Suhtluspädevus - rühmatöös koostööna eri gruppide analüüsimine, töötamine rühmas ja paaris

Ettevõtlikkuspädevus - probleemide nägemine, analüüsimine, rühmatöös initsiatiivi näitamine, oma õppetegevuse kavandamine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine- erinevate rollide eri rühmades nägemine, analüüsimine, enese rollide kirjeldamine, rollidesse stereotüüpse suhtumise äratundmine.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, koostöö tegemine erinevate klassikaaslastega.

Tervis ja ohutus - riskikõhtade ja stereotüüpsete lähenemiste nägemine gruppide, rollide, õiguste ja kohustuste puhul.

Väärtused ja kõlblus - grupi reeglite ja nende järgimise vajaduse mõistmine, grupi surve äratundmine, sellega toimetuleku analüüsimine, sallivuse tähtsuse selgitamine.

Teised õppeained:

Eesti keel - selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamisel.

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane analüüsib rühmi liigituste (k a suurus, sotsiaalne distants liikmete vahel, rühma ülesanne) alusel tuues näiteid inimeste erinevatesse rühmadesse kuulumise kohta, mis toetavad koostööd rühmas ja ühiselu toimimist kogukonnas.

Õpilane võrdleb ja toob näiteid enda rolli kohta erinevates rühmades (rühmade liigitus: erinev suurus, sotsiaalne distants liikmete vahel, erinev ülesanne), kus on väljakujunenud normid (k a õigused ja kohustused).

Õpilane analüüsib (eakaaslaste) rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi rühma sotsiaalse mõju seisukohast ja eristab mõisteid *konformsus*, *autoriteet* (kuulekus) ja *sõltumatus*.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut (eakaaslaste) rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

TEEMA OLULISUS: Inimese teaduspõhised teadmised oskused ja hoiakud toetavad tema heaolu ja tervisekäitumist isiklikul ja ühiskonna tasandil.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- *Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.*
- *Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.*

Õpitulemused

Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;

Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;

Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;

Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;

Õpisisu:

Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).

Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.

Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.

Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused.

Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.

Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas.

Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - lapse õiguste väärtustamine, mõistmine, et õigustega kaasnevad kohustused, üldinimlike väärtuste mõistmine ja nende sõnastamine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teise lapse õiguste austamine samaväärselt enda omadega. Juhendumine lapse õigustest ja käitumine vastavalt. Abivajaja märkamine.

Enesemääratluspädevus - enda seisukohtade mõistmine seoses lapse õigustega, tervist toetavate valikute selgitamine ja tegemine seoses uimastitega.

Õpipädevus - kava koostamine ja selle teostamine, uimastite tervist kahjustava toime mõistmine ning selle järgi valikute tegemine.

Suhtluspädevus - enese asjakohane väljendamine rühmatöös, oma arvamuse põhjendamine, töötamine rõhmas ja paaris.

Ettevõtlikkuspädevus - probleemide märkamine lahenduste pakkumine, lahendamine, asjatute riskide vältimine, arukate riskide mõistmine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - oma õpi- ja suhtlusoskuste arendamine, enda ning teiste õiguste mõistmine, sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamine uimastitega seotud olukordadega seonduvalt.

Teabekeskond ja meediakasutus- erinevate abisaamise võimaluste leidmine, sobiva teabe leidmine, nutiseadmete mõistlik ja asjakohane kasutamine.

Tehnoloogia ja innovatsioon- infootsingu teostamine, erinevate infootsingute programmide kasutamine, sobiva info eristamine valeinfo.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, kogukonnas noorte heaolu võimaluste märkamine ja ettepanekute tegemine.

Tervis ja ohutus - vaimse tervise tähtsustamine, tervislike valikute eelistamine uimastitega seotud olukordades, laste heaolu kitsaskohtade märkamine kogukonnas, enda tervise tähtsustamine.

Väärtused ja kõlblus - lapse õiguste tundmine, neile vastavalt käitumine, abivajaja märkamine. Probleemide lahendamisse panustamine kooli tasandil.

Teised õppeained:

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused.

Eesti keel - juhtumite lugemine ja analüüsi kirjutamine.

Bioloogia - inimese füsioloogia seoses uimastite mõjuga.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane eristab vaimset heaolu ühe heaolu aspektina ning kirjeldab näidete varal võimalusi lähiümbruses (n PERMA mudel alusel: positiivsed emotsioonid, kaasahaaratus, positiivsed suhted, tähenduslikkus ja saavutus), kuidas laste ja noorte vaimset heaolu tõsta.

Õpilane teab keeldumisvõimalusi uimastitega seotud situatsioonides ning demonstreerib õpitu situatsioonides "ei" ütlemise oskusi sellistes situatsioonides.

Õpilane analüüsib uimastitarvitamisega seotud negatiivsete tagajärgede ennetusvõimalusi lähiümbruses (kogukonnas ja ühiskonnas.)

Õpilane seostab laste ja noorte õigused kohustustega tuues näiteid seadustest, mis kaitsevad laste ja noorte tervist ja heaolu.

Tervise käitumine

TEEMA OLULISUS: Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele tagab inimese heaolu lähiümbruses ja ühiskonnas. Valdonna allikakriitilisus ja allikate usaldusvärsus iseloomustab nüüdisaegset õpikeskkonda.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.

- *Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;*
- *Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.*
- *Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.*

Õpitulemused

Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;

Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;

Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;

Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;

Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusvärsust;

Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;

Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;

Analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;

Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;

Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;

Õpisisu:

Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis.

Tervise aspektide

vastastikused seosed.

Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.

Tervisealased infoallikad,

Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus

Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek.

Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.

Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.

Tegurid, mis mõjutavad enda tervise seisundit.

Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.

Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus.

Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.

Keskkonnatedalik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab tervist, liikumist, tervist toetavat toitu, positiivseid emotsioone, seotust teiste inimestega.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - vastutustundliku tarbija kujundamine, töötamine rühmas ja paaris, reeglite järgimine.

Enesemääratluspädevus - tervislike eluviiside järgimine, teemakohaste näitete toomine, oma tervisekäitumise analüüsimine ja hindamine, ohtu käitumise mõistmine ja eelistamine.

Õpipädevus – tervisekäitumisega seotud teabe otsimine, kasutamine, analüüsimine, valeinfo äratundmine. Õpitu põhjal soovitude kirjutamine ja enesehindamine. Vaimse tervise edendamiseks asjakohase infot otsimine ja leidmine. Aja planeerimine ja selle järgimine.

Suhtluspädevus - oma ja rühma seisukoha kujundamine ülesannetes ning nende esitlemine. Selge eneseväljendus analüüsi kirjutamisel ja kaaslastega suhtlemisel, korrektne viitamine autorile.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – teaduspõhiseid infoallikate leidmine tervise alal. Graafikute analüüsimine ja lugemine. Objektiivsete ja subjektiivsete tervisenäitajate väärtuste mõistmine. Diagrammide lugemine ja koostamine.

Ettevõtlikkuspädevus - tervisega seotud ohukohtade märkamine ja lahenduste pakkumine.

Digipädevus - otsingumootori abil leitud infot hindamine selle asjakohasuse ja usaldusväärsuse põhjal. Digivahendite kasutamine ülesannetes, erinevate veebikeskkondade kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kooliõde ameti tutvustus, tervisedenduse õppeprogrammi tutvustamine. Teadlike otsuste kaudu oma aja juhtimine. Teadlike valikute tegemine tervisekäitumises.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - toidu ja keskkonnasõbralike liikumisviiside väärtustamine, elukeskkonna hoidmise viiside tundmine, sh prügi sorteerimise põhimõtted.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - miniuuringu kavandamine, läbiviimine, analüüsimine, probleemidele lahenduste otsimine, reklaamide kujundamine ja koostamine.

Kultuuriline identiteet - teiste rahvaste toitumise väärtustamine, erinevuste aktsepteerimine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitilise teabeanalüüsi oskuse arendamine, reklaamide mõistmine ja analüüsimine.

Tehnoloogia ja innovatsioon - erinevate veebilehtede ja programmide kasutamine teabeotsingul ning tööde koostamisel.

Tervis ja ohutus -tervisega ja turvalisusega seotud tõenduspõhise informatsiooni otsimine, leidmine ning otsuste tegemine. Terviseriskide ning ohtude märkamine. Oma tervisekäitumise analüüsimine, tervist toetava käitumise eelistamine, tervisekäitumise muutmise vajaduse märkamine. Vaimse tervise hindamine, vaimse heaolu jaoks vajalike tegevuste ning vahendite analüüsimine.

Väärtused ja kõlblus - väärtustab loodust, säästikkust.

Teised õppeained:

Ühiskonnaõpetus - Kriitiline infoallikate kasutamine, usaldusväärse allika tunnuste teadmine. Probleemidele lahenduste pakkumine KOV tasandil.

Eesti keel - tekstist olulise leidmine. Korrektnee keelekasutus esitlusel, plakatitel, soovitude kirjutamisel ja analüüsis.

Kunst - plakatite kujundamine. Kokkuvõtte tegemine kasutades sümboleid ja pilte.

Kirjandus- arutluse kirjutamine.

Bioloogia - tervisenäitajate olemuse avamine ja mõistmine.

Geograafia - keskkonna, sh loodus- ja inimkeskkonna mõiste, säästlikkuse võimalused.

Matemaatika- keskmiste arvutamine, tabelite ja graafikute lugemine. Tervisenäitajate vahemike hindamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides, liikumisviiside harjutamine.

Kokandus - tervislike toiduretseptide loomine ja kasutamine.

Kontroll ja hindamine.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane analüüsib inimese tervise aspektide (füüsiline, sotsiaalne, vaimne) vastastikuseid seoseid, mis moodustavad inimese tervise kui heaolu seisundi.

Õpilane analüüsib inimese tervise aspektide (füüsiline, sotsiaalne, vaimne) mõju inimese tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) edendamisele.

Õpilane kasutab usaldusväärseid allikaid terviseinfo otsimiseks ja usaldusväärsete hindamiseks vastavalt (avaldaja info, autorlus, sisu, täpsus, objektiivsus, ajakohasus, kasutajaskond) kriteeriumidele.

Õpilane analüüsib tegurid ja toimetulekumehhanisme, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu stressi ja kriisi korral.

Õpilane teab oma olulisemaid subjektiivseid ja objektiivseid tervisenäitajaid ja analüüsib tulemusi eritades tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus.

Õpilane analüüsib inimese tervist mõjutavaid (tervislik eluviis, bioloogilised tegurid, sotsiaalne ja füüsiline keskkond, terviseteenused) tegureid kahelt tasandilt: inimese personaalsed ja rahvastiku tervisenäitajad..

Õpilane kavandab või kaardistab lähi keskkonnas (kodukohas või koolis) laste ja noorte tervist edendavad tegevused.

Suhted ja seksuaalsus

TEEMA OLULISUS: Tervete ja turvaliste suhete (sh seksuaalsuhete) hoidmine ja väärtustamine. Seksuaalsus ja seksuaalkäitumise mitmekesisus. Keha ja välimuse muutmine, sh võimalikud terviseriskid, müüdid.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.

Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.

Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.

Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaalintervist puudutavate küsimuste kohta

Õpitulemused

Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;

Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;

Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;

Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;

Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.

Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest.

Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;

Õpisisu:

Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe).

Lähisuhe ja tunded lähisuhtes.

Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine.

Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus.

Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.

Lähisuhtevägivad ja selle liigid.

Turvalised lähisuhted.

Abi saamise võimalused.

Seksuaalsus.

Seksuaalsuse mitmekesisus.

Seksuaalkäitumine.

Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne)

Seksuaalne orientatsioon.

Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.)

Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.

Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus.

Rasestumisvastased meetodid.

Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.

Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega.

Seksuaalõigused,

seksuaalne enesemääramisõigus

Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus- terveite ja turvaliste lähisuhete väärtustamine, vägivallast hoidumine, enda ja teiste õiguste väärtustamine, kohustuste tundmine, erinevuste aktsepteerimine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - abivajaja märkamise suhtes. Inimeste erinevuste aktsepteerimine. Töötamine rühmas ja paaris.

Enesemääratluspädevus - enese mõistmine erinevates kiindumussuhetes, oma käitumise analüüsimine, ohutu käitumine suhtes. Stereotüüpsete hoiakute märkamine, nendest

hoidumine, seksuaalse enesemääratluse teadmine. Suhteprobleemide rahumeelse ja ennastkehtestava lahendamise õppimine.

Õpipädevus – kohtinguvägivalla eri vormide teadvustamine ja märkamine. Seksuaalsusega seotud mõistete tundmine, teadvustamine, et need on osa inimese identiteedist. Rasestumisvastaste vahendite tundmaõppimine. Küsimustele vastuste leidmine etteantud materjalist. Turvalise seksuaalkäitumise kui olulise elu osa mõistmine, sellest suhetes lähtumine.

Suhtluspädevus - selgete ja asjakohaste lausete koostamine. Üksteise kuulamine, kaaslasele kokkuvõtte tegemine ja informatsiooni edasi andmine. Asjakohane suhtlus rühmatöös ja seisukohtade põhjendamine. korrektne viitamine.

Ettevõtlikkuspädevus - suhteprobleemide nägemine, neis peituvate võimaluste märkamine, liigsete riskide vältimine, paindlikkus suhetes.

Digipädevus - digivahendite kasutamine õppetöös, sobiva info leidmine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - stereotüüpsetest hoiakute ja käitumisviisidest hoidumine, enese tundmaõppimine erinevates suhetes, iseseisva arvamuse kujundamine.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - mõistmine, et pereloomine ja lähedussuhe on teadlik valik, sobivate raseduse ja STHL vahendite valiku põhimõtete tundmine.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - aktiivne töötamine rühmas, ideede genereerimine, manipulatsiooni äratundmine suhetes.

Kultuuriline identiteet - mitmekesisuse, sh seksuaalse. Hoidumine stereotüüpide kasutamisest suhtlemisel, diskrimineerimise äratundmine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitiline sobiva info leidmine suhete ja seksuaalsuse kohta, kriitiline suhtumine reklaamidesse, stereotüüpsete reklaamide märkamine.

Tehnoloogia ja innovatsioon . digivahendite kasutamine õppetöös, ülesannete lahendamisel erinevate arvutiprogrammide kasutamine..

Tervis ja ohutus - erinevate kiindumussuhtete tähtsustamine, hooliv ja lugupidav käitumine enda ja teiste suhtes. Turvaline käitumine aitab kaasa turvalise inim- ja suhtekeskonna kujundamisele, sh hoidumine juhusuhetest. Arusaamine iseendast aitab kujuneda terveks ühiskonnaliikmeks.

Väärtused ja kõlblus - tervete suhete väärtustamine ja sekkumine võimaluste piires. Võrdne kohtlemine kui üldtunnustatud väärtus. Turvalised seksuaalsuhted ja vastutus.

Teised õppeained

Eesti keel - loeb ja mõistab loetut, korrektne tekstiloome, videote vaatamine.

Bioloogia - inimese anatoomia ja füsioloogia.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane teab erinevaid suhete (peresuhe, sõprussuhe, paarisuhe) liike ning selgitab ja toob näiteid nende suhete loomisest ja hoidmisest.

Õpilane teab erinevaid armumise tahke ning kirjeldab neid.

Õpilane teab armumise ja mitmekesise armastuse olemust.

Õpilane teab lähisuhete olemust ning selle erinevaid väljendusviise ja armastuse vorme.

Õpilane toob näiteid, kuidas lõpetada paarisuhe mõlemad osapooli arvestavalt.

Õpilane kirjeldab, millised on terved ja turvalised paarisuhted.

Õpilane demonstreerib oskusi, mis aitavad kaasa lähisuhete loomisele ja säilitamisele (n üksteise aitamine, jagamine, kaasamine, teineteise eest hoolitsemine).

Õpilane teab lähisuhete vägivalla (sh kohtinguvägivalla) olemust (korduv ja süvenev iseloom) ja avaldumisvorme ning võimalikke lahendusi ja abi saamise võimalusi.

Õpilane teab ja toob näiteid seksuaalsuse mitmekülgne (sh seksuaalne mina, laste saamine, nauding ja lähedus) olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust inimese elus.

Õpilane eristab mõisteid *inimese bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu, sooroll, soostereotüüp, sooline mitmekesisus (erinevad sooidentiteedid, erinevad seksuaalsed orientatsioonid, erinev sooline eneseväljendus)* ning toob näiteid seksuaalsuse mitmekülgse ja selle individuaalse olemuse kohta.

Õpilane kirjeldab laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietappe (seksuaalsuse trepp).

Õpilane toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumise põhimõtetest (sh kondoomi kasutamine ja topeltmeetod)

ja seksuaalõigustest.

Õpilane analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi ning selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes.

Õpilane eristab tõhusad ja mittetõhusad rasestumisvastased meetodid ning kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste vältimise võimalusi.

Õpilane selgitab näidete varal, kuidas seksuaalsusega seotud müüdid ja soostereotüübid ühiskonnas mõjutavad inimese valikuid, heaolu (sh füüsilist) ja suhteid.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

TEEMA OLULULISUS: Tõhusad sotsiaalsed oskused aitavad riskikäitumist vähendada nii isiklikul ja ühiskonna tasandil.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.

- *Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.*
- *Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.*

Õpitulemused

Demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;

Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;

Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;

Õpisisu:

Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid.

Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.

Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - inimsuhtete, inimliku mitmekesisuse, vägivaldatu suhtlemise, tervisliku eluviisi väärtustamine. Abivajaja märkamise, võimaluste piires abistamine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi aktsepteerimine ning nendega suhtlemisel arvestamine. Hoolivuse ja vastutustundlikkuse tähtsustamine. Esmaabi andmise oskuse omandamine. Töötamine rühmas ning paaris.

Enesemääratluspädevus- enda käitumist analüüsimine erinevates olukordades. Ohutu käitumine, tervislike valikute tegemine uimastite ja vägivallaga seotud olukordades. "Ei" ütlemise harjutamine ja omandamine.

Õpipädevus – esmaabi andmise oskuse õppimine ja arendamine, õpitu kasutamine erinevates olukordades, sh uimastite, vägivalla ja kiusamisega seonduvalt.

Suhtluspädevus - selge eneseväljendamine, erinevate arvamustega arvestamine, sallivuse näitamine, oma seisukohtade põhjendamine, korrektse viitamise kasutamine.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - tõenduspõhiste otsuste tegemine, otsustamine lähtuvalt ohutust tõenduspõhisest infost.

Ettevõtlikkuspädevus - ideede esitamine rühmatöodes, oma arvamuse ja käitumise eest vastustuse võtmine.

Digipädevus - digivahendite, kasutab etteantud digikeskkondade kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadlike otsuste tegemine, stereotüüpsete ostuste vältimine, iseiseisva arvamuse kujundamine, manipulatsioonile vastu seismine. Kooliõde ja kiirabitöötaja töö.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - töötamine rühmas ja paaris, koostöö tegemine erinevate kaaslastega.

Kultuuriline identiteet - diskrimineerimise mõistmine, erinevuste aktsepteerimine, sallivuse arendamine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitiline suhtumine reklaamidesse, stereotüüpsetesse suhtumistesse, oma käitumise eest vastutuse võtmine meediakeskkondades.

Tehnoloogia ja innovatsioon - erinevate arvutiprogrammide kasutamine õppes.

Tervis ja ohutus - turvalise keskkonna loomisele kaasa aitamine, abivajaja märkamine, teadlikkus kiusamise olemusest ja oskus kiusavas olukorras käituda. aitab kaasa turvalise keskkonna kujunemisele. Turvaliste valikute tegema õppimine. "Ei" ütlemise oskus survega seotud olukordades.

Väärtused ja kõlblus - vägivallatu suhtlue, . sõltuvusvaba elu, inimelu väärtustamine.

Teised õppeained:

Eesti keel- selge asjakohane eneseväljendus. Korrektne keelekasutus küsimuste koostamisel ja vastamisel ning infovoldiku tegemisel.

Bioloogia - inimese anatoomia ja füsioloogia.

Inglise keel - rahvusvahelised väljendid esmaabis ja uimastitega seondult.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Kontroll ja hindamine:

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Õpilane eristab koolikiusamise ja teiste vägivalla ilmingute erinevaid vorme ja olemust.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis, kuidas toimida tõhusalt koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi (kooli)vägivalla korral.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid (emotsioonide ja stressiga toimetuleku oskus; enesetunnetamisoskus; loova ja kriitilise mõtlemise oskus; otsuste langetamine ja probleemide lahendamise oskus, suhtlemisoskus) oskusi seoses riskikäitumisega.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis, kuidas öelda "ei" uimastitega seotud olukordades..

Õpilane selgitab ja toob näiteid alternatiivsete tegevuste kohta seoses riskikäitumisga.

Õpilane demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist õnnetusjuhtumite ja traumade korral (nt kuumakahjustus, teadvusekaotus, südameseiskumine, uppumine jne).

Õpilane teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral.

Õpilane teab veeohutuse, tuleohutuse ja elanike hädaolukorras toimetuleku põhimõtteid.